

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Podstata a význam multikulturní výchovy a
možnosti jejího uplatnění ve výchovně vzdělávacím
procesu na základní škole

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PaedDr. Bedřich Pazdera

Vypracoval:
Bc. Luboš Kožíšek

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „**Podstata a význam multikulturní výchova a možnosti jejího uplatnění ve výchovně vzdělávacím procesu na základní škole**“ zpracoval samostatně a použil jen ty literární prameny, jež jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Brno 16. 3. 2010

.....

Bc. Luboš Kožíšek

Poděkování

Děkuji panu PaedDr. Bedřichovi Pazderovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování diplomové práce.

.....

Luboš Kožíšek

OBSAH

Úvod	5
1. Vymezení cílů diplomové práce	8
2. Idea multikulturalismu jako východisko pro multikulturní výchovu	10
2.1 Charakteristika ideje multikulturalismu	10
2.2 Pohled do historie České republiky – cesta od multikulturality až po „monokulturalitu“	14
2.3 Multikulturní prostředí České republiky v současnosti	18
3. Současné pojetí multikulturní výchovy	21
3.1 Objasnění pojmu multikulturní výchova	22
3.2 Přehled definic multikulturní výchovy a vymezení okruhu jejího zájmu	25
3.3 Cíle multikulturní výchovy v prostředí základní školy	28
3.4 Pilíře multikulturní výchovy	34
3.5 Vyučovací metody používané v multikulturní výchově	40
3.6 Pojmy multikulturní výchovy důležité pro pedagogickou praxi	46
4. Multikulturní výchova ve vzdělávání na základních školách	54
4.1 Multikulturní výchova jako průřezové téma Rámcového vzdělávacího programu na ZŠ	54
4.2 Multikulturní výchova a školní vzdělávací program	59
4.3 Cizinci v českých školách jako jedna z výzev pro multikulturní výchovu	62

5. Multikulturní výchova a sociální pedagogika	67
6. Sondáž na základní škole a příklad špatné pedagogické praxe	72
6.1 Sondáž na Základní škole náměstí Svobody Praha 6	73
6.2 Příklad špatné pedagogické praxe	80
Závěr	83
Resumé	85
Anotace	86
Seznam použité literatury	88
Seznam příloh	90

Úvod

Multikulturní výchova patří k velmi diskutovaným tématům dnešní doby. Mnoho z nás jistě zaznamenalo, že se v našem českém prostředí usazuje stále více cizinců, kteří se svobodně rozhodli, že v České republice budou žít natrvalo. V nedávné minulosti po pádu komunistického režimu v letech devadesátých minulého století jsme byli spíše zemí, přes kterou uprchlíci, ať z důvodů politických, sociálních či ekonomických, pouze putovali dál do zemí ležících od našich hranic směrem na západ.

Avšak podaná charakteristika České republiky se postupem času otřásla v základech a nyní se pro ně stáváme stále častěji konečným cílem jejich cesty a mnohdy jsme v jejich idealizovaném vidění určitou oázou klidu a zárukou spokojeného života. Stanou-li pak na české půdě, dostane se jim nezřídka otřesného zážitku, stojí na ulici a jsou sami a často bezradní, neboť svět kolem nich pulzuje svým vlastním tempem, davy lidí se hrnou stále dál, málokdo je vnímá a odváží-li se sami promluvit na kolemjdoucího, setkají se mnohdy se strachem v očích a bázní či s absolutním nezájmem a lhostejností. V tomto kontextu si kladu otázku: „Má současná multikulturní výchova dostatečně silný a propracovaný předmět svého působení, aby došlo ke změně?”

Obávám se, že ne zcela. Může však přispět k pozvolným změnám v myšlení a postojích lidí, což už samo o sobě se jeví jako téměř nesplnitelné. Jejím ústředním nástrojem je však výchova, jejímž prostřednictvím si lidé utváří své specifické a jedinečné vnímání a posuzování vnějšího světa. Člověk se pak stává v tomto ohledu blíže nedefinovatelnou živoucí substancí, jež absorbuje vše, s čím se jedinec během života setkává. Nejde jen o fakt, že by veškeré dění kolem sebe přijímal v naprosté pasivitě, ale jde zejména o stránku aktivní, která zahrnuje hodnocení objektivní skutečnosti, včetně ukládání podnětů a vjemů do paměti s následným vybavováním.

Velkou roli v tomto směru sehrává individuální poznání, které závisí také na rodových predispozicích a na všech vjemech, které na něho v různých etapách života působily.

Analyzujeme-li výchovné působení z více hledisek, před multikulturální výchovou v českém prostředí podle mého názoru stojí tři základní úkoly. Prvním je přispění k vzájemnému pochopení, respektu, kooperaci a pokojnému soužití mezi většinovou populací a tradičními národnostními menšinami, jež historicky k našemu spektru národnostního uspořádání trvale náležejí (např. Romové). Jako druhý úkol vidím především aktivní úsilí multikulturální výchovy o kvalitní a pozitivní vzájemné vztahy mezi tradiční populací a nově vznikajícími sociokulturálními skupinami na našem území (např. mongolská, ukrajinská či vietnamská menšina). Třetím úkolem multikulturální výchovy je v tomto pohledu úsilí o vytváření hmatatelné identity české populace samé a sice v tom smyslu, aby i ona znala své vlastní kulturní danosti a mohla tak lépe skrze svou vlastní kulturu poznávat a chápat kulturu jinou.

Nejvýznamnější oblastí pro působení multikulturální výchovy nacházím v edukačním prostředí základního vzdělání a předškolní pedagogiky. Jaké jiné místo by ve větší míře umožňovalo realizovat kvalitní a systematickou multikulturální výchovu? Vstup dítěte do základního vzdělávání může mít fatální důsledky pro budoucí rozvoj osobnosti jedince. Dítě se poprvé ocitá v odlišném sociálním prostředí než ve svém původním, učí se širším sociálním interakcím v malé komunitě, jež je nazývána třídní kolektiv. Postupně vrůstá, socializuje se do nového prostředí. Významným prostředkem pro začlenění, objevení svého místa v novém školském kolektivu je žáková aktivita. Vyučující by zpočátku měl organizovat práci ve škole tak, aby každý žák měl příležitost zažít úspěch a byl pochválen. Pouze úspěšný žák chodí do školy s pozitivní motivací než ten, který je méně úspěšný. Žák je objektem edukačního procesu na jedné straně a na druhé jako subjekt navazuje důležité sociální kontakty se svým okolím. Zejména z těchto důvodů je do smíšeného žákovského kolektivu pedagogickou nutností citlivě

implementovat multikulturní výchovu už od ranného dětství. Témata multikulturní výchovy jsou obsahem předškolní výchovy, kde jsou kladeny základy pro emoční vnímání a vznikají první představy o fungování lidské společnosti. Základní poznatky o společnosti jsou dále rozvíjeny v primárním vzdělávání. Z hlediska multikulturní výchovy by mělo docházet ke kvalitativnímu posunu v chápání jinakosti svého spolužáka, jenž má obecné vlastnosti v podstatě identické jako většina dětí ve třídě a odlišuje se pouze jedinečností danou barvou pleti, či jinými zvyky v sociálním a kulturním životě. Základním úkolem učitele je pak přivést děti k pravdivému poznání, že různost, či zvláštnost neznamena handicap, že tolerance je projevem vyspělosti kultury chování každého z nás.

Dalším stupněm v gradaci výchovného působení je sekundární vzdělávání v 6. až 9. ročníku základní školy. Na této úrovni se již prakticky nedaří odstranit nedostatečné, či chybné výchovné vlivy, neboť základní rozvoj emoční sféry dítěte se v tomto věku uzavírá. Jde o kvalitativní rozvoj osobnosti pubescenta a základní škola by v ideálním případě měla usilovat o celkovou kultivaci osobnosti žáka. Tolerance, jistá dávka altruismu, diferencované morální cítění, schopnost orientovat se ve společenském prostředí a odpovědně se chovat v občanském životě by bezesporu měly patřit mezi základní kompetence žáka, který úspěšně završil základní vzdělávání.

1. Vymezení cílů diplomové práce

Předmětem zájmu diplomové práce je dnes velmi aktuální téma a zejména tento důvod mě vedl k tomu, abych si téma, které se týká multikulturní výchovy, pro svou diplomovou práci zvolil. Multikulturní výchovu vnímám bez nadsázky jako jednu ze současných výzev pro pedagogické disciplíny jako takové.

Stěžejním cílem pro tvorbu diplomové práce je po stránce teoretické a do jisté míry i praktické, nalézat za pomoci dostupné literatury či praktických příkladů opodstatnění multikulturní výchovy a to v souvislosti se vzděláváním na základních školách. Aby bylo možné dostát výše uvedeným záměrům, je nutné vytvořit základní tématickou strukturu, která se skládá z dílčích, avšak ve svém důsledku komplementárních tématických celků. V první řadě se nabízí uvažovat o filosofické podstatě multikulturní výchovy, kterou v tomto případě symbolizuje ideologie multikulturalismu, z níž edukační činnost v oblasti multikulturní výchovy vychází. Dalším cílem nutně musí být deskripce současného pojetí multikulturní výchovy, z které dále vyplývá např. chápání pojmu multikulturní výchovy, aplikace vyučovacích metod či proklamace cílů pro výuku multikulturní výchovy na základních školách. Mezi neméně důležité cíle patří nalézání opory pro multikulturní výchovu v závazných dokumentech pro základní vzdělávání, podle kterých se na školách dnes musí vyučovat. Diplomová práce nemůže nechat bez povšimnutí ani hledání možných souvislostí se sociální pedagogikou a je nutné v tomto ohledu nalézat společný zájem, který by mohl mít přínos zejména pro praxi obou disciplín.

Při tvorbě diplomové práce je důležité si zejména určit, jakým aspektům dané problematiky se autor bude věnovat zevrubně. Na základě omezeného rozsahu mnohdy nelze dané téma zpracovat vyčerpávajícím způsobem. Zaměřím se proto v diplomové práci především na otázky spojené s narůstajícím počtem cizinců, kteří se v České republice natrvalo usazují, které zároveň vnímám jako jednu z edukačních výzev pro

multikulturní výchovu. Multikulturní výchova se však v českém prostředí věnuje s velkým důrazem i otázkami pokojného soužití a integraci historicky přítomných sociokulturních menšin na našem území, upřednostňuje zejména oblast společenské integrace Romů. Téma multikulturní výchova a Romové, domnívám se však, vyžaduje zvláštní zpracování a je tématem pro samostatnou diplomovou práci a především z toho důvodu se ve své práci touto otázkou nebudu podrobně zabývat. Je nutné podotknout, že na toto téma bylo již napsáno mnoho publikací pro praktické použití, čeští pedagogové mohou ve své pedagogické praxi navíc použít i publikace, jež jsou napsány slovenskými autory, kteří multikulturní výchovu zejména vztahují k otázkám romské menšinové populace.

Na základě výše uvedených cílů diplomové práce se nabízejí ku příkladu následující otázky:

Lze nalézt určitou ideologii, ze které by multikulturní výchova v praxi vycházela?

Čím se vyznačuje současné pojetí multikulturní výchovy?

Jaké vyučovací metody jsou pro multikulturní výchovu vhodné?

Je možné přidržet se tvrzení, že cizinci jsou jedna z výzev pro multikulturní výchovu?

Lze nalézt širší souvislosti mezi multikulturní výchovou a sociální pedagogikou?

Na výše zmíněné otázky by se v textu měly vyskytnout příslušné odpovědi, zodpovězení otázek však nebude v diplomové práci výslovně uváděno, domnívám se, že by tak mohlo dojít k narušení celistvosti textu.

Diplomová práce bude obsahovat také sondáž na náhodně vybrané základní škole, jejímž cílem bude především ověření, zda se na dané škole multikulturní výchova vyučuje a zda ji děti vnímají jako adekvátní téma ve vyučování. Bude obsahovat otázku, v níž žáci budou hodnotit příliv cizinců do ČR. Pro sondáž jsem stanovil následující dvě hypotézy:

- **Žáci se chtějí dozvědět více o vztazích mezi cizinci a většinovou populací.**
- **Žáci vnímají příliv cizinců do České republiky negativně.**

2. Idea multikulturalismu jako východisko pro multikulturní výchovu

---

Následující pojednání si klade za cíl stručně charakterizovat ideu multikulturalismu, neboť myšlenky v ní obsažené přímo souvisejí se vznikem multikulturní výchovy jako takové. Je nutné zdůraznit fakt, že na filosofických základech multikulturalismu multikulturní výchova řečeno s jistou nadsázkou stojí.

V další části této kapitoly se pokusím o popis národního státu československého a to v historickém kontextu doby s akcentem na tehdejší mnohonárodnostní uspořádání.

2.1 Charakteristika ideje multikulturalismu

Multikulturní výchova samozřejmě nemohla vzniknout spontánně a v jakémsi vakuu. U její zrodu musely hrát roli jisté společenské změny a také s tím spojené společenské problémy, které si vynutily zamyšlení nad novými přístupy ve výchově a vzdělávání. A právě tyto společenské změny a problémy jsou spjaté s fenoménem multikulturalismu a rozvojem multikulturní výchovy. Mezi první státy, které se zabývaly koncepcí multikulturní výchovy, zahrnujeme tzv. přistěhovalecké země a jimi jsou převážně USA, Kanada a také Austrálie. Převážně zde museli řešit a to již v polovině minulého století sociální problémy spjaté s multietnickou společností.

Souvislosti mezi multikulturalismem a multikulturní výchovou se pokusil objasnit také Jan Průcha¹, který upozorňuje na fakt, že se multikulturní výchova vyvinula v důsledku naléhavosti určitých společenských problémů. Uvádí, že zejména

---

¹ PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 237

v USA se od 60. let minulého století projevovaly snahy zmírňovat rasové konflikty především mezi bělošskou a černošskou populací, které měly v této zemi dlouhodobé trvání. Navíc se v USA projevovaly i problémy v soužití bělošských (anglosaských) Američanů s příslušníky jiných etnik, zejména imigrantů ze Střední a Jižní Ameriky a z Asie, což dohromady vytvářelo složitou multietnickou situaci. Proto se začaly objevovat pokusy o nápravné akce a programy, jež měly napomáhat ke zlepšení vztahů mezi lidmi různých etnik a ras. Také v Kanadě se problematické etnické vztahy projevovaly jednak mezi anglofonní a frankofonní populací, jednak mezi bělochy a původními obyvateli (Indiány, Eskymáky). A právě proto se rozvíjely zejména ve školách programy, které měly vést k lepšímu soužití prostřednictvím jazykové edukace.

Zároveň s těmito prakticky zaměřenými programy se vytvářela teoretická koncepce multikulturalismu. J. Průcha² dále uvádí, že se poté tyto programy rozšiřovaly do všech demokratických zemí a to včetně České republiky.

Definice multikulturalismu

Učitelé multikulturní výchovy by měli vědět, že ideologie multikulturalismu se stala východiskem pro multikulturní výchovu, neboť současné modely výuky jsou na této ideologii založeny. A tato ideologie podle J. Průchy³ zahrnuje názory a axiomy o rovnocennosti lidských kultur rasových a etnických společenství.

- **Každá kulturní skupina má své zvláštnosti, které vytvářejí její svébytnost, a tyto zvláštnosti by měly být uznány a respektovány příslušníky jiných kultur.**
- **Každá kultura je stejně hodnotná jako ostatní a přináší svůj specifický vklad do historie a rozvoje lidské civilizace**

---

² PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 238

³ PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 239 - 240

- **Příslušníci každé kultury musí mít rovnoprávné postavení a stejnou příležitost k vzdělávání a uplatnění v životě jako příslušníci jiných kultur.**

Postupně se tyto ideje přenesly do sféry politiky, což vyústilo v různá legislativní opatření, která mají působit na zlepšování soužití s imigranty a příslušníky dalších národnostních menšin v daném státě. **Ve sféře vzdělání vedly ideje multikulturalismu k opatřením na podporu výuky dětí z rodin etnických menšin nebo z rodin imigrantů.** Příkladem u nás je zavedení romských asistentů při školním vzdělávání romských žáků. V některých zemích jsou pro děti z etnických menšin konstruovány zvláštní učební osnovy a učebnice, které respektují jejich jazykové a kulturní zvláštnosti.

Dalším možným pojetím multikulturalismu je jeho vnímání ve smyslu fenoménu společnosti, jež zahrnuje koexistenci několika existujících kultur vedle sebe, které se vzájemně ovlivňují. J. Mistrík⁴ upozorňuje, že multikulturalismus nabývá na významu historicky v zemích, kde se vyskytují jednotlivé kultury, které se vzájemně neasimilovaly, ale udržují si své odlišné kulturní identity. Tyto procesy, jak dále uvádí, jsou přirozené, avšak obsahují také různé třecí plochy a problémy. Neřeší-li se tyto problémy a dojde-li k jejich stále většímu prohlubování, může dojít k narušení pokojné koexistence těchto odlišných kultur.

Konstatuje, že význam multikulturalismu výrazně sílí v posledních desetiletích a to na základě procesů globalizace. Je to klíčový pojem multikulturní výchovy, která se rozvíjí jako přímý důsledek multikulturalismu. J. Mistrík⁵ dále uvádí:

---

⁴ MISTRÍK, E., ET AL. *Multikultúrna výchova v škole*. Bratislava 2008, s. 20 - 21

⁵ MISTRÍK, E., ET AL. *Multikultúrna výchova v škole*. Bratislava 2008, s. 20 - 21

Pojem multikulturalismus označuje tři fenomény

- Je reálným sociálním faktem, jež znamená, že ve stejném čase a prostoru existují vedle sebe různé odlišné kultury, které se vzájemně ovlivňují (někdy se zde používá termín multikulturalita)
- **Je politickým programem a ideologií budování pokojné spolupráce navzájem odlišných kultur. Přiznává těmto odlišným kulturám stejné sociální postavení a práva.**
- Je teorií, která využívá poznatky kulturní antropologie, sociální psychologie, kulturní historie a analyzuje procesy vzájemného ovlivňování kultur.

V současné teorii a ideologii multikulturalismu je možné vysledovat, že se vygenerovaly tři různé myšlenkové proudy ve vztahu k multikulturní výchově:

1. **Konzervativní multikulturalismus**, jež respektuje různorodost kultur v určitém regionu, avšak tento fakt považuje za negativum. Snaží se prezentovat jednu kulturu jako (regionálně či celosvětově) nadřazenou a této nadřazené kultuře se musí ostatní vyskytující se kultury přizpůsobovat. **Multikulturní výchova má směřovat k uvědomění si dominantního postavení nadřazené kultury.**
2. **Liberální multikulturalismus** respektuje různorodost kultur v určitém regionu a považuje to za pozitivní. Nechává volně soutěž o to, která z kultur bude přirozeně silnější a převáží. **Multikulturní výchova má vést jedince k akceptování různorodosti a přispívá k jejímu udržování.**
3. **Kritický multikulturalismus** respektuje různorodost kultur v určitém regionu, avšak uvědomuje si výhody a nevýhody takového stavu. **Multikulturní výchova má směřovat k pochopení kulturně-**

historických souvislostí navzájem odlišných kultur a při respektování odlišných ekonomických, mocenských a jiných kulturních podmínek usiluje o jejich vzájemnou spolupráci. Odlišné kultury jsou chápány jako součást veřejného prostoru. Odlišné kultury sice musí bojovat o své postavení, avšak dominantní kultura jim v tomto úsilí pomáhá.

Předchozí text měl za cíl doložit, že je multikulturní výchova spjata s jistými myšlenkami a s určitou ideologií, což mělo zdůraznit fakt, že nevznikla spontánně, aniž by existovala jakási ideová základna, na které obrazně řečeno stojí.

2.2 Pohled do historie České republiky – cesta od multikulturality až po „monokulturalitu“

Pokud se ohlédneme do ne tak dávné historie České republiky, můžeme se ocitnout v dobách, kdy byla naše země národnostně mnohem bohatší. Pro potřeby diplomové práce nemá smysl dívat se až do středověku, kdy kolonizování (v tehdejší slova smyslu a způsobu) našeho území započalo, postačí, když blíže připomenou historii Československa. Možná, že je na místě otázka, proč zahrnuji do této práce takové téma, avšak odpověď je prostá. Všeobecné tvrzení praví, že se lidstvo nikdy nedokázalo poučit ze svých historických chyb a právě proto, by se měla doba minulá připomínat. Historii lze využít k hledání návodů, řešení či konstruktivních plánů, jak by se to bylo bývalo mělo udělat správně, lépe pro společnost samotnou.

Samozřejmě, že v minulosti nebylo soužití několika různých národností na území tehdejšího Československa jednoduché, existovalo mnoho třecích ploch a také nevraživosti, což vyúsťovalo v mnohé konflikty. Pro multikulturní výchovu je však zajímavé to, že české obyvatelstvo nemělo vždy tak jednotvárný charakter. Na našem

území žilo mnoho národností a přinášelo to své výhody i nevýhody, jak bylo naznačeno výše.

Tento mnohonárodnostní ráz Československa by se měl v multikulturní výchově připomínat a zvláště pak ve smyslu, že zde kdysi byl mnohem větší podíl dalších národností v populaci a že se tudíž není třeba obávat, neboť se historie svým způsobem opakuje. Je jen na nás, zda budeme historické chyby následovat, k opaku by nás však mohla přivést právě kvalitní výuka multikulturní výchovy. Příliv cizinců do ČR se nedá zastavit, protože je pro přistěhovalce zajímavá, vnímají ji jako jednu z cílových zemí (poměrně bohatou).

Minulost by také mohla napomáhat ve zlepšení pohledu na česko-německé vztahy a také celkovému nahlížení na Němce. Lze využít faktu, že jsme tuto národnostní menšinu z našeho území vyhnali a že při tom zahynulo mnoho lidí zbytečnou násilnou smrtí. Avšak to už jsou konkrétní příklady, je na pedagogovi, jak dokáže historii vylíčit.

Historie národnostních menšin v Českých zemích

Vznik Československa byl provázen ideou národnostního státu, v němž byly silně zastoupeny národnostní menšiny Němců, Maďarů a Poláků, které prezentovaly vysoce vyvinutým národním vědomím. Příznivé podmínky pro život národnostních menšin byly položeny již v ústavě z roku 1920. A. Sulitka⁶ uvádí ve svém příspěvku ještě přehled (viz níže) počtů příslušníků různých národnostních menšin na území dnešní České republiky, na kterém je možno vysledovat, že ČSR vznikla jako silně národnostně heterogenní stát.

Níže vedená tabulka nám ozřejmuje, jaké obrovské změny v počtech příslušníků v uvedených národnostních menšinách proběhly. Pokud se zaměříme konkrétně na

---

⁶ SULITKA A., *Národnostní menšiny v České republice*. In sborník příspěvků *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha 1998. s. 55

německou menšinu, je zde evidentní úbytek na obyvatelstvu bez mála tři milióny. Úvahu nad nedozírnými následky takového počínu nechám na každém z nás.

Částečná retrospekce výsledků sčítání lidu v českých zemích:⁷ Tabulka č. 1

Rok:	1921	1930	1950	1961
Národnost:				
<i>česká</i>	6 758 983	7 304 588	8 343 558	9 023 501
<i>německá</i>	3 061 369	3 149 820	159 938	134 143
<i>slovenská</i>	15 723	44 451	258 025	275 997
<i>polská</i>	103 521	92 689	70 816	66 540
<i>maďarská</i>	7 049	11 427	13 201	
<i>ukrajinská a rusínská</i>	13 343	22 625	19 384	19 549
<i>jiná a nezjištěná</i>	45 737	48 754	31 211	36 649

Vývoj národnostních menšin podrobněji popsala H. Nosková⁸, která uvádí, že na počátku své samostatnosti bylo Československo zemí, která původně vznikla jako národnostní stát (dnešní terminologií byla etnickou demokracií meziválečných let) a s politikou vůči národním menšinám se vypořádávala v meziválečných letech i v poválečném období. Zásadní pak bylo období mezi roky 1945 a 1950, kdy se začala uplatňovat politika minimalizace menšin za silné podpory SSSR.

Tato politika měla za úkol oprostít Československo od problematických menšin, která se projevovala odsunem neslovanských menšin, přílivy slovanského obyvatelstva, omezováním práv národnostních menšin a výraznou asimilací všech zbylých menšin.

⁷ SULITKA A., *Národnostní menšiny v České republice*. In sborník příspěvků *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha 1998. s. 55

⁸ NOSKOVÁ H., *Národnostní menšiny v Československu a Lotyšsku*. In sborník příspěvků *Multikulturalita a menšiny v evropském kontextu*. Liberec 2009. s. 55

V Československu národnostní menšiny ztratily veškerá práva květnovou ústavou v roce 1948, včetně práv kulturních a to až do roku 1960. **Zanikalo veškeré menšinové školství.** Jedinou výjimkou byla polská menšina, kde na území takřka kompaktně osídleném Poláky bylo v roce 1948 obnoveno polské menšinové školství.

Zastavím se ještě u zajímavého faktu⁹, že o poválečném uspořádání na našem území bylo rozhodnuto již v roce 1943, kdy prezident Beneš podepsal smlouvu s Molotovem a Stalinem. Sověti slíbili podporu pro poválečné vyhnání Němců výměnou za přijetí politické kontroly v poválečném Československu.

Jedním z důsledků této smlouvy bylo i nastolení socialismu v roce 1948. Po válce tedy nastalo období etnického čištění našeho regionu. Vyhnání Němců probíhalo ve dvou fázích a sice divokým odsunem organizovaným seskupeními národních gard a ve fázi druhé bylo toto vystřídáno již vysoce organizovaným odsunem Němců z pohraničního území. Odsunuto bylo na tři milióny obyvatel (viz tabulka výše) a během odsunu zemřelo násilnou smrtí 15 až 30 000 obyvatel.

---

⁹ *Česká republika a multikulturalismus*, materiál stažen dne 25. 1. 2009, dostupné na internetu:
<http://www.czechkid.cz/si1020.html>

2.3 Multikulturální prostředí České republiky **v současnosti**

Tuto podkapitulu zařazuji zejména pro pochopení souvislostí důvodů, proč se stále častěji hovoří o multikulturální výchově jako takové a její aplikovatelnosti do našich běžných životů.

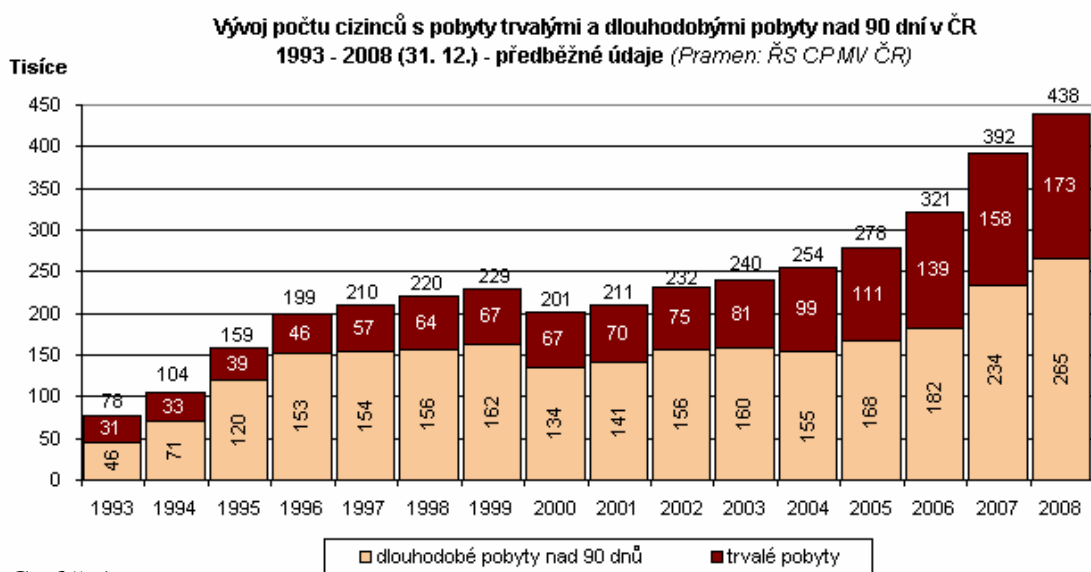
Jistě nebudu sám, kdo si uvědomuje, že Česká republika se stává zemí, kam směřuje mnoho cizinců prchajících ze své vlasti ve snaze zajistit si lepší budoucnost, postupně ztrácíme pozici jakési tranzitní země, přes kterou se tyto lidé snaží dostat za hranice západní Evropy a tam se usadit. Postupně se tedy stáváme zemí cílovou. Právě tyto změny s sebou přináší potřebu kvalitní přípravy ke zvládnutí všech negativ tohoto společenského jevu. A kde jinde se změnami začít, než ve výchově samotné? Tím dostává multikulturální výchova zásadní rozměr, neboť ji musíme chápat jako praktickou disciplínu, jež je v současné době nezbytná a může být velmi užitečná. Proto ji musíme rozvíjet nejen na poli teoretickém, ale zejména v oblasti praktické.

Postačí vyrazit na procházku po ulici jednoho z větších či menších měst a můžeme spatřovat současné reálné multikulturální prostředí v České republice. Vedle tradičních národnostních menšin jako jsou Romové, Slováci, Němci či Poláci jsou zde stále výrazněji vidět i příslušníci dalších etnik. **Kolikrát jsme nakupovali zeleninu či oblečení od vietnamských prodavačů? Kolikrát jsme se potkali s lidmi, kteří měli silný ruský či ukrajinský akcent? Kolikrát na nás promluvila pracovnice v supermarketu jiným přízvukem, než jsme zvyklí? A kolikrát vypravovaly děti přicházející ze školy, že mají ve třídě spolužáka či kamaráda cizince?**

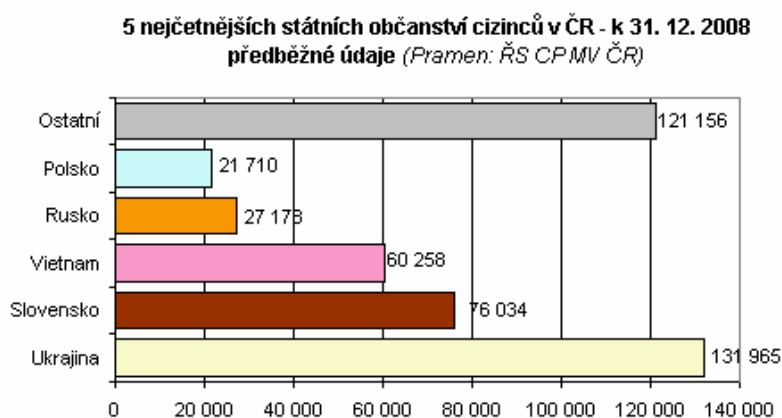
Začal jsem se tedy zajímat o to, jak skutečně vypadá vývoj počtu cizinců v České republice, pohroužil jsem se do statistik, které jsou uveřejněny na stránkách Českého statistického úřadu. O stavu počtu cizinců v ČR vypovídají následující grafy¹⁰:

---

¹⁰ citace z internetových stránek: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu (16.11.09)

Graf č. 1

Graf č. 2

Z výše uvedených statistických údajů je patrné, že se opravdu navyšují počty cizinců, kteří se v České republice usazují na delší časový úsek. Je nutno připomenout, že zde nejsou zahrnuty počty cizinců, kteří již českého občanství nabyli.

Velmi dobře bylo charakterizováno současné multikulturní prostředí v České republice v publikaci *Interkulturní vzdělávání I*¹¹, cituji:

„Středoevropský prostor, podobně jako většina obydlených míst na zemi, byl a je místem setkávání, střetání, soužití a míšení různých sociokulturních skupin, at' už jsou tyto skupiny definovány etnicky, národnostně, nábožensky, socioekonomicky,

¹¹ *Interkulturní vzdělávání I.: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy.* Praha 2002, s. 8

kulturně či jinak. Dá se předpokládat, že sociokulturní rozmanitost obyvatel České republiky se bude nadále zvyšovat, budou sem přicházet uprchlíci z krizových oblastí světa, lidé z chudších zemí zde budou hledat pracovní příležitosti, zahraniční studenti zde budou využívat nabídky vzdělávacích institucí, společenská a ekonomická potřeba si vynutí příchod stále většího počtu odborníků a pracovních sil z Evropy. Zároveň se ukazuje, že občanská společnost založená na rovnosti všech členů před zákonem nevede automaticky k rozpouštění tradičních kulturních identit a že nedochází ke kulturní homogenizaci – společnost „rovných“ neznamená společnost „stejných“. Českou republiku neminou ani procesy, které již v západní Evropě probíhají: bude docházet k nalézání, prohlubování či znovuoživení kulturní identity minorit, žijících zde již po staletí. Jinými slovy: společnost v České republice je a nadále bude multikulturní.

V zemích západní Evropy se problematika soužití odlišných skupin v rámci občanské společnosti dostala do centra odborného zájmu již nedlouho po druhé světové válce. Pro označování témat spojených s rasou, socioekonomickou třídou, rodovou příslušností, jazykem, sexuální orientací, tělesnou nebo duševní handicapovaností se postupně vžil pojem multikulturalismus. Termínu se ovšem užívá v různých významových odstínech a označuje často odlišné skutečnosti.“

3. Současné pojetí multikulturní výchovy

V této části diplomové práce budu usilovat o objasnění pojmu multikulturní výchova a to v co nejobecnější rovině tak, aby následující text reflektoval současný pohled na definici a okruh zájmu multikulturní výchovy.

Nelze zkoumat jakýkoliv sociální proces, jev nebo skutečnost, ať řízený či nahodilý, aniž bychom si neobjasnili podstatu té či oné oblasti předmětu našeho zájmu. Již nyní je zřejmé, že nalézání jednoznačné definice či pojetí nebude nijak snadné. V sociálních vědách jsme často svědky toho, že jaksi vnitřně chápeme podstatu zkoumaného, ačkoliv jasné obecně použitelné termíny, vhodné pro interpretaci či pouhou deskripci, se hledají velmi nesnadno. Avšak to je dáno už pouze faktem, že problematika spadá do oblasti humanitních věd. Kde vedle tvrdých (empiricky ověřitelných) dat se objevují data, která si vyžadují na prvním místě objektivní vědecký přístup, avšak také určitou invenci a kreativitu.

V sociálních vědách získáváme poznatky z různých druhů pozorování, dotazníkových metod, rozhovorů, anamnéz a jiných dalších způsobů získávání dat (informací). Do jednoho šetření či průzkumu nikdy nelze zahrnout vzorek základní, a to celou společnost, je tedy nasnadě, že je nutné vyvozovat a vytvářet různé konstrukty a interpretace. A tak dochází často k tomu, že je vytýkáno právě těmto vědám, že jsou nejasné, hrají si se slovy a že není možné pochopit spletitost různých jimi vytvářených vědeckých konstruktů.

Jinak tomu není ani u procesu, při němž dochází k jevu, jež nazýváme multikulturní výchovou. Existuje mnoho teoretických definic téhož. Pokusím se tedy některé z těchto definic uvést a glosovat je svým vlastním pohledem. Nejdříve

budu hovořit o multikulturální výchově obecně, dále pak svá tvrzení podpořím dostupnou literaturou.

Kladu si za cíl postupovat při ozřejmování podstaty multikulturální výchovy prakticky. Nejprve budu hledat odpověď na to, co multikulturální výchova je, a až posléze se dotknu dalších souvislostí.

3.1 Objasnění pojmu multikulturální výchova

Multikulturální výchova jako jeden z procesů by v dnešním pojetí edukační činnosti měla být nedělitelnou součástí právě těch vzdělávacích a výchovných procesů, při nichž je působeno na rozvoj a utváření osobnosti jedince a to nejen ve vzdělávacích institucích.

Výchova a vzdělání jsou tak složité jevy, které nelze jednoznačně pro svou komplikovanost vymezit, avšak mezi integrujícími prvky by měla mít multikulturální výchova své nezastupitelné místo.

Tento termín byl převzat ze zemí, v nichž se o multikulturální výchově hovoří již několik desítek let, v našich podmínkách se s tímto termínem (po jeho dnešní obsahové stránce) setkáváme až v letech devadesátých minulého století. Je tedy zřejmé, že tradice uplatňování multikulturální výchovy u nás není tak velká. **Mezi zeměmi, které začlenily multikulturální vzdělávání nejen jako předmět svého vědeckého zkoumání, ale i jako praktickou disciplínu, kterou uplatňují nejen ve vzdělávacích institucích, můžeme uvést jako zásadní Velkou Británii, Spojené státy americké, Austrálii, ale také Německo, Norsko a mnohé jiné.**

Termín multikulturální výchova jako takový byl do češtiny převzat z anglického sousloví **multicultural education**, jenž by se lépe dal přeložit jako „multikulturální vzdělávání a výchova“, neboť v angličtině je tento termín chápán v širším významu.

Výkladu pojmu multicultural education se věnuje ve své publikaci také Jan Průcha, který uvádí, že v angličtině vyjadřuje výraz education hned několik významů, jednak edukaci (výchova a vzdělávání), jednak se také používá ve smyslu pedagogika. **V České republice se používá jen ve významu výchova, což je nepřesné.** Dominantní složkou multikulturní edukace je podle Jana Průchy vzdělávání, tedy proces, který spočívá v záměrném, organizovaném, vyučování nějakých poznatků, dovedností, postojů aj. a s tím spojeným učením na straně vzdělávaných subjektů.¹²

Multikulturní výchova je však v terminologii české pedagogiky již ustáleným pojmem. Toto označení se používá poměrně rozšířeně nejen mezi běžnými pedagogy, ale také v materiálech vydávaných ministerstvem školství tělovýchovy a mládeže. Pro ilustraci například v dokumentu o Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání je přímo použit termín multikulturní výchova.

V literatuře se dále můžeme setkat s nejasnou terminologií, kdy se pro označení multikulturní výchovy používají některé výrazy ve smyslu synonym, avšak jinými autory jsou tyto termíny striktně odlišovány a používají se v posunutém či úplně jiném významu. Jako příklad mohu uvést následující označení:

- **Interkulturní výchova**
- **Interkulturní vzdělávání**

Multikulturní výchova, interkulturní vzdělávání a také interkulturní výchova jsou přístupy a pojmy, které se v pedagogické praxi vzájemně prolínají a mnohdy mezi nimi ve vnímání samotných pedagogů není hmatatelného rozdílu. Pokusil jsem se v literatuře nalézt definici, jež by tyto dva pojmy striktně oddělovala. D. Švingalová¹³ se pokusila toto vymezení charakterizovat na základě přívlastku multikulturní a interkulturní. Ve své publikaci uvedla následující členění:

---

¹² PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 16

¹³ ŠVINGALOVÁ D., *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec 2007, s. 26

- **Pojem multikulturní** znamená pouze koexistenci alespoň dvou kultur (resp. sociokulturních skupin) vedle sebe, ale neimplikuje jejich vzájemné vztahy.
- **Pojem interkulturní** zahrnuje mezikulturní vzájemnost, vzájemné interakce a vztahy odlišných sociokulturních skupin.

O podobné vymezení se pokusila také D. Patočková¹⁴, která pro odlišení těchto dvou pojmů použila charakteristiku **multikulturní společnosti** a **interkulturní společnosti**. V prvním případě se jedná o společnost, která je tvořena přítomností různých etnických, sociálních a náboženských skupin. Menšiny v multikulturní společnosti jsou spíše pasivně tolerovány než ceněny a rovnoprávně akceptovány. Více než interaktivní komunikaci a vzájemné předávání zkušeností se zde hovoří o asimilaci a integraci podle měřítek majoritní skupiny. Naproti tomu interkulturní společnost aktivně podporuje vzájemné vztahy mezi majoritou a menšinovými skupinami. Základními stavebními kameny interkulturní společnosti je respekt k odlišnostem, vzájemná tolerance, rovnost příležitostí, konstruktivní řešení konfliktů a aktivní úsilí o vyvarování se negativních předsudků a stereotypů. Z toho tedy vyplývá, že interkulturní výchova akcentuje více než multikulturní výchova důležitost kulturních rozdílů, které se snaží podporovat v rámci výchovy k toleranci, lidským právům a demokracii.

Podle mého názoru není až tak nutné tyto dva pojmy od sebe oddělovat neprostupnou hranicí, domnívám se, že označení multikulturní výchova v české praxi více zdomácnělo a budu tedy ve své diplomové práci hovořit zejména o multikulturní výchově s tím, že interkulturní výchovu budu chápat jako pojem více či méně totožný a to ve shodě s mnoha dalšími autory.

---

¹⁴ PATOČKOVÁ D., *Společnost a interkulturalita*. In sborník příspěvků *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha 1998. s. 33

3.2 Přehled definic multikulturní výchovy a vymezení okruhu jejího zájmu

Velmi výstižnou definici multikulturní výchovy použil J. Průcha¹⁵, který zároveň v obecné rovině nastínil i okruh jejího zájmu, cituji:

„Multikulturní výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, v reklamních kampaních, v politických opatřeních. Jsou s ní spojovány velké naděje i značné finanční prostředky, ale její skutečné efekty nejsou spolehlivě prokazovány.“ J. Průcha zastává pojetí, že ušlechtilé poslání multikulturní výchovy, jež je vyjádřeno v definici, kterou uvádím výše, může být naplňováno tehdy, jsou-li příslušné subjekty (učitelé a jiní vzdělávatelé, žáci, studenti a širší veřejnost) vybaveny znalostmi o jevech etnického, kulturního, rasového soužití. Z toho vyplývá, že klade důraz na to, že multikulturní výchova je proces, jež je založen na znalostech. Podle jeho názoru, nelze předpokládat, že prostřednictvím multikulturních programů je možno přímo působit na chování lidí a měnit je k žádoucímu stavu a to tak, že je apelováno na morální postoje lidí, poukazováno na určité ideály, aniž by tyto snahy byly zakládány na dobrých znalostech o těch jevech reality, jichž se dané působení týká. Tuto skutečnost vyjádřil následujícím způsobem: **Multikulturní výchova =>**

- **Poznávat.**
- **Rozumět.**
- **Respektovat (jiné kultury, etnika, národy).**
- **Koexistovat a kooperovat.**

---

¹⁵ PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 15 -17

Podrobnější rozčlenění multikulturní výchovy do třech souvisejících okruhů podle J. Průchy¹⁶ je následující:

Multikulturní výchova je praktická edukační činnost

Realizuje se především ve školní výuce, kde v některých vyučovacích předmětech jsou začleněna témata o charakteristikách jiných kultur, požadavky na zaujímání tolerantních postojů k příslušníkům jiných etnik a ras, informace k poznávání a respektování jiných národů apod. Multikulturní výchova se ale také realizuje v různých osvětově zaměřených projektech, muzeích, na výstavách a festivalech, v publikacích různých vládních a nevládních organizací, národních a mezinárodních, sloužících k týmž účelům jako školní multikulturní výchova.

Multikulturní výchova je oblast vědecké teorie, má interdisciplinární charakter

Multikulturní výchova neznamena jen praktické edukační aktivity, ale je to zároveň velmi rozvinutá teorie, která vychází z několika vědeckých disciplín. Pedagogická teorie není zdaleka jedinou vědou podílející se na rozvoji teorie multikulturní výchovy. Pro objasňování multikulturní výchovy v teoretické rovině jsou důležité poznatky a poznávací procedury využívané v etnologii, interkulturní psychologii, srovnávací sociologii, historické vědě, teorii komunikace a v mnohých jiných oborech.

Multikulturní výchova je oblast výzkumu

Vědecké teorie jsou vždy spjaty s výzkumem, který jim poskytuje nálezy o příslušném useku objektivní reality. V souvislosti s multikulturní výchovou se provádějí empirické výzkumy takových jevů jako např. vznik rasových předsudků u dětí a mládeže nebo problémy vyučování dětí imigrantů v hostitelské zemi apod.

Předchozí text naznačuje, že pokud usilujeme o poznání toho, co multikulturní výchova je, musíme k tomuto snažení přistupovat komplexně

---

¹⁶ PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 20 - 21

a prozkoumat mnoho oblastí, jež s multikulturální výchovou souvisejí. Na tomto místě bych ještě zdůraznil interdisciplinární charakter multikulturální výchovy, pokud chceme multikulturální výchovu v praxi skutečně kvalitně uplatňovat, je nutné ozřejmit si problematiku i z oborů jí blízkých. Nelze učit o různých etnických skupinách, aniž bychom věděli, co to znamená a čím se tento jev vyznačuje.

Pro úplnost je nutné ještě uvést další interpretace pojmu multikulturální výchovy a to i přesto, že jsou si tyto definice navzájem podobné, domnívám se však, že jsou pro poznání problematiky přínosné, neboť jen tímto způsobem si lze vytvořit obrázek o tom, v čem multikulturální výchova spočívá.

Ve své publikaci definovala D. Švingalová¹⁷ multikulturální výchovu ze dvou hledisek a to v pojetí širším a užším, cituji:

- „V nejobecnějším slova smyslu je možné multikulturální výchovu chápat jako **výchovu k pochopení a respektování každého člověka v jeho podstatě a teprve potom také v jeho jinakosti (odlišnosti) od druhých.**“
- „V užším slova smyslu lze multikulturální výchovu chápat jako edukační činnost připravující děti a mládež na život v multikulturální společnosti, která je a vždy bude etnicky, rasově, kulturně, nábožensky, sociálně či jinak variabilní. **Edukační činnost je směřována jak na příslušníky majoritní společnosti, tak minorit (menšin). Měla by učit vzájemnému poznání, porozumění, respektu, toleranci, kooperaci, rovnosti, rovnoprávnosti a nekonfliktnímu soužití.**“

Autorka výše uvedených definic pak ještě dodává, že v tomto smyslu jde vždy o interaktivní a reciproční vztah. **Vzájemnost a soužití lze považovat za stěžejní pojmy multikulturální výchovy.**

---

¹⁷ ŠVINGALOVÁ D., *Úvod do multikulturální výchovy*. Liberec 2007, s. 33

Slovenský odborník na multikulturní výchovu E. Mistrík¹⁸ definuje multikulturní výchovu jako proces, jenž zahrnuje dosažení jejího zaměření, lze říci, že ji pojal jako naplňování jejích zásadních cílů:

- „**Multikulturní výchova je systém výchovných cílů a postupů, jež mají za cíl podporovat pokojné soužití různých kultur.**“

V tomto pojetí multikulturní výchovy se zdůrazňuje, že jejím cílem je podporovat existenci odlišných kultur v jednom čase a prostoru (kulturní pluralitu). Silně akcentuje úctu k odlišným kulturám, nevyhnutelnost jejich zachování a vzájemný respekt příslušníků většinové a menšinové populace. Jejím dalším cílem je podporovat spolupráci mezi různými kulturami a akcentuje vytváření pozitivních vztahů mezi odlišnými kulturami

3.3 Cíle multikulturní výchovy v prostředí základní školy

Tato kapitola podává obraz základních cílů multikulturní výchovy, které zde uvádím především proto, abychom mohli sledovat, kam míří úsilí multikulturně orientovaných pedagogů a základních škol.

V příručce pro základní školy, jež nese název Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu¹⁹ lze vysledovat následující cíle multikulturního vzdělávání, nadcházející text bude vycházet především z této publikace.

Obecným cílem interkulturního (multikulturního) vzdělávání je **podpora a upevňování vzájemných vztahů mezi sociokulturními skupinami, především mezi majoritou a minoritami.**

---

¹⁸ MISTRÍK, E., ET AL. *Multikultúrna výchova v škole*. Bratislava 2008, s. 18

¹⁹ *Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu*, in Sborník Varianty, Praha 2005

Tento cíl klade na příslušníky všech sociokulturních skupin (nikoli pouze na majoritní) následující nároky:

- uvědomit si, že rozmanitost a různorodost je založena na bezpodmínečné rovnosti
- snažit se poznat odlišné kulturní identity a respektovat je jako rovnocenné
- naučit se řešit konflikty pokojnou cestou

Pedagogovi dobře poslouží definice, že cílem multikulturní výchovy je připravovat žáky na život v kulturně pluralitní společnosti tak, že je vybaví k tomu potřebnými kompetencemi. Žáci budou schopni jednat na základě určitých specifických okruhů znalostí, dovedností a postojů, jež je možné znázornit takto:

Oblast znalostí:

Znalosti o různých etnických a kulturních skupinách, především o těch, s nimiž sdílejí svůj životní prostor.

Oblast dovedností:

Dovednost orientovat se v kulturně pluralitním světě a využívat interkulturní kontakty a dialog k obohacování sebe i druhých.

Oblast postojů:

Postoje tolerantní a respektující. Otevřenost k odlišným skupinám a životním formám, včetně vědomí potřebnosti osobní angažovanosti.

E. Mistrík²⁰ uvádí, že cíle multikulturní výchovy, které jsme si definovali výše, směřují od rozvoje pasivních postojů k aktivní participaci:

- Multikulturní chápání začíná tolerancí, je to pasivní postoj a nemusí být ještě založený na skutečném pochopení, je však začátkem.

---

²⁰ MISTRÍK, E., ET AL. *Kultúra a multikulturná výchova*. Bratislava 1999, s. 119

- Již aktivnějším postojem je empatie, obsahuje aktivní snahu pochopit odlišné postoje a využívá větší psychickou energii k chápání druhých.
- Aktivní občanské zaangažování, které obsahuje složitý rozvoj schopností občanské participace.

A z tohoto tedy vyplývají následující cíle multikulturní výchovy ve velmi obecné rovině:

- Schopnosti začlenit různorodé kultury a společenství do světové historie, jinými slovy, schopnost uvědomit si, že jejich vklad do světové kulturní historie je naprosto rovnocenný. Jednoduše překonat egocentrický pohled na svět
- Schopnost vidět a chápat vzájemnou komunikaci a dynamiku kultur v historii.
- Schopnost vést dialog s jinými kulturami a vynakládat snahu otevřít se a vstoupit do aktivního tvořivého dialogu s jinými kulturami.
- Schopnost chápat vztahy vlastní kultury s jinými. Schopnost být tolerantní a empatický vůči odlišným kulturám.

E. Mistrík²¹ upozorňuje, že **při implementaci multikulturní výchovy do školní praxe nestačí pouze doplnění stávajících učebních programů o problematiku jiných kultur. Jejich poznání je pouze začátkem.** Za tímto poznáním musí následovat rozvoj schopností. Etnická a kulturní různorodost by měla proniknout do celého školního prostředí. V praxi to znamená budovat multikulturní prostředí, ve kterém dostávají rovnocenné šance i příslušníci různých kulturních menšin a ve kterém jsou vytvářeny podmínky pro plnohodnotné využití vlastní kulturní identity v komunikaci s jinými či přímo ve výchovném procesu.

---

²¹ MISTRÍK, E., ET AL. *Kultúra a multikultúrna výchova*. Bratislava 1999, s. 120

Takové prostředí neobsahuje multikulturnost jen ve formálních učebních plánech a učebnicích, ale skutečná multikulturní výchova využívá jakési skryté učební osnovy, různorodé podpurné učební materiály, které přizpůsobuje konkrétním skupinám ve třídě. Je nutné ustoupit od teoretického přístupu a multikulturní výchovu na školách pochopit jako praktickou existenci v prostředí mnoha kultur. Jedině každodenní komunikaci s jinými kulturami může skutečně rozvinout multikulturní empatii a snahu o osobní angažovanost ve spolupráci s nimi.

Z psychologického hlediska směřují cíle multikulturní výchovy k rozvoji následujících oblastí²²:

Kognitivní oblast:

Zahrnuje poznatky a intelektuální schopnosti například tvořivé nebo kritické myšlení. Při výchově tolerantního člověka, jenž je schopen žít s odlišnými jedinci a dokáže respektovat, přijmout a také ocenit jejich odlišnost, je nutno rozumět nejen procesům, které se v sociálním a morálním vývoji člověka odehrávají, ale je také důležité vědět, jakými způsoby je lze ovlivňovat. V prostředí multikulturní výchovy je usilováno především o ovlivňování těchto procesů tak, aby došlo k zamyšlení, dobrovolné participaci a také ke zvnitřňování pozitivních postojů k sobě samému, ale i k jiným lidem. A zvláště ve třídách, kde se nacházejí žáci z jiných sociokulturních prostředí si právě tato rovina multikulturní výchovy zaslouží velkou pozornost a citlivost samotného pedagoga.

Afektivní oblast:

Při rozvoji afektivní oblasti se nám nabízí otázka, jak v multikulturní výchově postupovat ve snaze ovlivnit žáky tak, aby překonali vlastní nezájem či odpor k tématu a problému. Od nezájmu je třeba přejít k vytvoření jakési citlivosti vnímání mezikulturních problémů. Je nutné vést žáky k pozitivní citové odpovědi, k vytváření

---

²² DÚBRAVOVÁ V. *Multikultúrna výchova*, in Sborník Multi-Kulti na školách: metodická příručka pre multikultúrnú výchovu. Bratislava 2006, s. 18

vlastních hodnot, které si zvnitřní a stanou se součástí jejich životního stylu. Jako příklad lze uvést snahu podpořit u žáků pozitivní vztah k romské populaci. Působení multikulturní výchovy by mohlo vypadat následovně:

Pedagog si připraví krátký výklad o historii Romů, jsou k dispozici i různé texty. Pedagogickým cílem je pak vyvolat u žáka zájem o téma, podněcení zvědavosti. Poté se žáci dobrovolně setkají s představiteli z romské komunity. Pedagogickým cílem je pak podněcení reagování na tuto skutečnost, vyvolání diskuse, podpora pozitivního vnímání romské populace.

Psychomotorická oblast

Rozvíjení psychomotorické oblasti se nevěnuje přílišná pozornost. Schopnosti a zručnosti v ovládnání těla jsou:

Předpokladem pro komplexní zvládnutí učení.

Plynulý rozvoj psychomotorických schopností prostřednictvím různých aktivit ulehčuje rozvíjení kognitivní a afektivní složky. Určitá část žáků patří mezi pohybové typy. Pro takové děti je tělo nejen bránou, jíž vstřebávají informace, ale především způsob jejich vlastního vyjadřování sebe sama. (např. pantomima, dramatizace)

Důležité pro život v sociokulturně rozmanité společnosti.

Tvoří významnou součást interkulturní komunikace a zakládají možnost úspěšné spolupráce, například při střetu s představiteli východních kultur z Vietnamu, Koreje, Japonska a jiných zemí. Zde je pak nutné vnímat odlišná pravidla v udržování odstupu při komunikaci, zvažovat vhodnost dotyků nebo udržování kontaktu apod.

Cíle, které jsou uplatňovány v základních školách, jež se rozhodly přistupovat k výuce multikulturní výchovu vážně, se dají vymezit následovně, vycházím opět z již zmiňovaného sborníku – *Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu, cituji*²³:

---

²³ *Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu*, in Sborník Varianty, Praha 2005 s. 11

- „Cílem výchovy a vzdělávání v interkulturně přátelské škole je maximální rozvoj možností každého žáka (a to i těch možností a osobnostních předpokladů, které nekorespondují s běžně vnímanou akademičností vzdělávání). Škola má zároveň v nejvyšší možné míře uspokojovat vzdělávací potřeby každého žáka. Takovým způsobem má škola přispívat k integraci (či inkluzi) všech dětí do plnohodnotného života jak v období dětství, tak také v dospělosti. Škola má mimo jiné pomáhat dětem, aby odhalovaly své silné stránky a aby na nich stavěly dnes i v budoucnosti.
- Škola má dále učit děti žít v souladu s hodnotami, na kterých staví kulturně nehomogenní společnost, která chce každému svému členu dát šanci na prožití spokojeného života. Pěstuje v dětech postoje a dovednosti, jako je umět se domlouvat s druhými, ačkoli jsou hodně odlišní, umět předcházet nedorozuměním a konfliktům, popř. je umět řešit, neobávat se odlišnosti, nesoudit podle prvního dojmu, být citlivý a ostražitý vůči stereotypům v myšlení a jednání, oceňovat druhé a sám sebe, otevírat se novým podnětům, stále se učit, angažovat se ve své komunitě.
- Součástí multikulturní výchovy má být také práce s kulturními tématy – děti se mají dozvědět co nejvíce o jiných kulturních a sociálních skupinách, zejména o těch, s nimiž se běžně mohou setkávat ve svém okolí. Poznání o jiných sociokulturních skupinách má být přinášeno s důrazem na budování porozumění k příslušníkům těchto skupin.

3.4 Pilíře multikulturní výchovy

Tato podkapitola se opět zabývá analyzováním přístupů, s nimiž multikulturní výchova pracuje a jež využívá přímo praxi. D. Švingalová²⁴ vycházejíc z příručky *Interkulturní vzdělávání II.* ve své publikaci uvedla několik základních pilířů, na nichž multikulturní výchova staví. Z publikace výše uvedené autorky a příručky *Interkulturní vzdělávání II.* bude podkapitola přímo vycházet, objevují se zde tyto pilíře multikulturní výchovy:

- **Pedagogický konstruktivismus.**
- **Kritické myšlení.**
- **Interakce a kooperace.**

Pedagogický konstruktivismus²⁵

Jedná se o proud, který klade důraz na procesy objevování, rozšiřování a přetváření poznávacích struktur (obrazů světa) v procesu učení. Poznávání se děje konstruováním tak, že fragmenty nových informací si poznávající subjekt řadí do již existujících smysluplných struktur. Tomu jsou podřízeny i didaktické postupy.

Pedagogický konstruktivismus vychází z předpokladu, že poznání a porozumění světu si musíme vystavět ve vlastním vědomí.

Ve prospěch konstruktivismu mluví sociální aspekty vědění jako pluralita pravd a netrvalost světa, podoba lidského poznání se neustále mění a vyvíjí, v přírodních ani humanitních vědách neexistuje jednoznačná, definitivní pravda, porozumění určitým jevům se mění.

---

²⁴ ŠVINGALOVÁ D., *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec 2007, s. 33 - 40

²⁵ *Ineterkulturní vzdělávání II: doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy*, Praha 2005, s. 11

Smyslem výuky tedy není a nemůže být předání jediné pravdy. Podstatným úkolem vzdělávání je vybavit žáka schopností orientovat se v množství poznatků a naučit se je správně využívat.

D. Švingalová²⁶ dodává na základě příručky *Interkulturní vzdělávání II.* říká, že v každém okamžiku má člověk ve vědomí hotovou podobu světa, hotovou strukturu. Nová fakta do této struktury buď zapadají, anebo jsou s touto strukturou v rozporu a vyvolávají její změnu. Každý člověk, aby mohl rozumět a chápat, má v každém okamžiku ve vědomí celistvý obraz světa.

Cílem pedagoga je umožnit žákovi, aby tyto obrazy (prekoncepty) zkoumal, usnadnit zapojení nových informací do existujících mentálních struktur a napomoci při reflexi nejen nového poznatku, ale i způsobu, jakým ho bylo dosaženo a jak byl zapojen do obrazu světa. Pedagogický konstruktivismus není zaměřen pouze na obsah, ale i na proces: ideálem učení nejsou jen vědomosti, ale také schopnost aktivně k vědomostem dospět.

Pedagogický konstruktivismus se snaží respektovat přirozené procesy učení. Učení chápe jako spontánní, a v podstatě nepřetržitou lidskou aktivitu, lidé chtějí a potřebují poznávat svět kolem sebe. Znalosti a dovednosti, které člověk objeví a získá během řešení problémů (třeba za cenu omylů a slepých cest), jsou nesrovnatelně trvalejší než zdánlivě snadněji a rychleji namemorovaná, předem připravená správná řešení.

V pedagogické praxi to znamená, že školní (vždy nutně řízená) výuka má navozovat takové učební situace, které se maximálně podobají situacím spontánního učení. Toho lze dosáhnout důrazem na vnitřní motivaci studentů. Aktivizací dosavadních znalostí a názorů, předkládáním problémových a polemických zadání, důrazem na užitečnost a potřebnost vytvoření si vlastního názoru získání daného poznatku pro život.

---

²⁶ ŠVINGALOVÁ D., *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec 2007, s. 34

Výše uvedená autorka se ještě zmiňuje, že pedagogický konstruktivismus chápe učení jako sociální fenomén. Lidské poznání vzniká vždy v interakci, prostřednictvím komunikace. Poznání nelze chápat odděleně od sociálního prostředí, v němž a pro nějž vzniká. Dialog, debata, konfrontace různých názorů a úhlů pohledu vede ke hledání nových způsobů řešení, ke vzniku nových myšlenek, nápadů, k novým způsobům zkoumání daných témat.

Podle D. Švingalové²⁷ v praxi doporučuje pedagogický konstruktivismus iniciovat inspirativní střetávání názorů, myšlenek. Předkládané učební texty by měly poskytovat prostor pro názor, polemiku, pro nové, originální porozumění danému problému.

Kritické myšlení

V příručce *Interkulturní vzdělávání*²⁸ se uvádí, že kritické myšlení je základní a ideální kompetence, kterou multikulturní výchova rozvíjí. V době informační exploze je člověk stále důrazněji nucen třídit informace, pochybovat o nich, a teprve na základě důkladného zvažování si tvořit vlastní názor a stanovisko. Součástí kritického myšlení, jako jedné z nejpodstatnějších kompetencí, je umět, cituji:

- **„kriticky vyhodnocovat spletité informace a často jaksi neviditelné sociální mechanismy na úrovni celé společnosti, menších populací i malých skupin,**
- **chápat svět v souvislostech** (např. příčiny migračních pohybů, podíl silných ekonomik na globální chudobě apod.),
- **rozlišovat mezi příčinami a následky společenských dějů** (např. schopnost porozumět faktu, že většina marginalizovaných jedinců

---

²⁷ ŠVINGALOVÁ D., *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec 2007, s. 35

²⁸ *Ineterkulturní vzdělávání II: doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy*, Praha 2005, s. 11

a skupin jsou spíše oběti sociálních mechanismů, nikoli viníci vlastní situace.),

- **oddělovat fakta od interpretací, zejména při vnímání a hodnocení mediálních zpráv,**
- **odolávat manipulaci,**
- **být schopen posoudit situace z více než jednoho úhlu pohledu,**
- **rozpoznávat předsudky a negativní stereotypy, které brání adekvátnímu a užitečnému uchopení společenských problémů.“**

Trénink kritického a pluralitního uvažování založený na konkrétním poznání různých kultur je klíčovou dovedností, která se dá trénovat při každé možné příležitosti.

Interakce

Interaktivní výuka je edukační proces, který probíhá za spoluúčasti pedagogů a žáků. Jejich vztah je založen na principu partnerství a spolupráce. Student je aktivním subjektem, který má vliv na průběh a podobu tohoto procesu. Učitelova úloha je facilitovat, tj. usnadňovat, umožňovat, napomáhat či podporovat.²⁹

Interaktivní výuka jako jeden z hlavních didaktických principů pedagogického konstruktivismu vyžaduje aktivní spoluúčast studentů při plnění vzdělávacích a výchovných cílů. Z učitelů a studentů se stávají partneři, které spojuje úsilí o dosažení společného cíle. Učitelova usměrňuje diskuse, zdůvodňuje diskuse, zdůvodňuje vhodná řešení a především nechce nic vnucovat. Provází studenty při skupinové i individuální práci. Student je zde chápán jako zdroj nápadů, myšlenek a komunikovatelných návrhů a výrazně spoluutváří, modifikuje a v pokročilejších stádiích i sám vede výukový proces.

---

²⁹ *Ineterkulturní vzdělávání II: doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy*, Praha 2005, s. 14

V publikaci *Interkulturní vzdělávání II.* se můžeme setkat se zajímavou myšlenkou: řada pedagogů „staré školy“ se domnívá, že ústup učitele z pozice vůdce, nařizovatele, donutitele, hlídače a poslední instance povede automaticky k chaosu, nekázní, či přímo rozkladu vyučovacích hodin. Zkušenosti s interaktivní výukou i přes mnohé obtíže s jejím zaváděním však jednoznačně prokazují, že dobře motivovaní studenti, kteří chápou cíl své práce a souhlasí s ním, jsou schopní velmi dobře kooperovat a být zároveň velmi ukázněni.

Interaktivní výuka mění školu z místa nudy, donucování a trestu na prostor kreativity, seberealizace a přirozených odměn ve formě reflektovaného rozvoje či pozitivních zpětných vazeb.

Uvádím ještě přehled základních obecných zásad multikulturní výchovy, které mohou usnadnit zavádění interaktivních metod do praktické výuky.

Obecné zásady interaktivní výuky:³⁰

- podporuje tvůrčí atmosféru ve třídě,
- podněcuje k vyjádření vlastních názorů a myšlenek,
- pedagog dává zpětnou vazbu na každé chování, které směřuje k cíli,
- vytváření pocitu zodpovědnosti za společný úkol,
- učitel dbá, aby se všichni zapojili, aby měl každý prostor k sebevyjádření.
- při komentování dílčích výsledků se užívá nehodnotící, deskriptivní jazyk (např. místo „Nejste schopni pochopit, co se po vás chce“, raději „V tomto úkolu jste se odklonili od zadání.“)
- diskuse se začínají vždy s tím, co je všem důvěrně známo, k čemu má každý co říci,

---

³⁰ *Ineterkulturní vzdělávání II: doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy*, Praha 2005, s. 15

- formulujte aktuální a přitažlivá témata, uvádějte příklady ze známého prostředí,
- učitel zadává stručně, jasně a konkrétně formulované úkoly,
- Je nutné se stále přesvědčovat, zda v každé fázi všichni vědí, co mají dělat,
- Nikdy neutíkat od konfliktu, nutit k vyjasňování kontroverzních stanovisek.
- Je nutné věnovat dostatek času k reflexi dokončených aktivit.

Kooperace

Jedná se o specifický druh interakce. Kooperativní výuka je³¹:

Edukační proces, při němž základní charakteristikou vztahů mezi pedagogem a studenty a mezi studenty navzájem je kooperace. Podmínkou kooperace je znalost a přijetí společných cílů. Pro rozvoj kooperativních dovedností je vhodná forma skupinového vyučování.

V souvislosti s cíli multikulturní výchovy je kooperace jako uspořádání výukových vztahů a současně jako hodnota důležitá zejména z těchto důvodů:

- vytváří návyky přijímat společný cíl,
- je principiálně tolerantní vůči individuální i skupinové odlišnosti
- využívá jedinečnost individuální i skupinové odlišnosti,
- buduje pocit spoluodpovědnosti za výsledky celé skupiny
- je etickou normou, která lépe než soutěživost odpovídá uspořádání vztahů v pluralitní, rozmanité a zároveň rovnostářské společnosti.

---

³¹ *Ineterkulturní vzdělávání II: doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy*, Praha 2005, s. 16

Kooperaci jako hodnotu lze chápat jako protiklad k soupeření. Ve starších pojetích školního vyučování jsou studenti spíše vedeni k individualismu a soutěživosti, tedy k aktivitě, kde se jeden snaží získat něco na úkor druhého. To pochopitelně vede ke škálování, hodnocení a škatulkování do kategorií trvale úspěšných a nenapravitelně neúspěšných. Podobné procesy a jejich chápání se pak odráží i v celospolečenské měřítku a podporují marginalizaci jedinců a skupin, obviňování chudých a neúspěšných, že si za svou situaci mohou výhradně sami, budování nepřekročitelných meziskupinových hranic, potažmo k netoleranci a egoismu. Kooperace jako uspořádání výukových vztahů je založena především na skupinové práci. Opět tedy stojí v protikladu ke staršímu pojetí, kde převládalo frontální vyučování, poskytující minimum příležitostí ke kooperaci a interakci.³²

3.5 Vyučovací metody používané v multikulturní výchově

Tato podkapitola se bude věnovat metodám, které je možné využít přímo ve výuce nejen na základní škole. Každá z těchto metod se v praxi nedá realizovat izolovaně, většinou to bývá tak, že pedagog vhodně volí prvky několika z těchto metod. Při vyučování multikulturní výchovy je nutné též brát zřetel na samotné žáky, na jejich rozhled, vnímání, úroveň a v neposlední řadě také především na věk! Není možné vést zanícenou diskusi s dítětem ve třetí třídě, zde se naskýtá možnost využít spíše např. dramatizaci výuky, krátký zábavný výklad, popisování obrázků nebo výchovná situace.

Pro multikulturní výchovu však bývá ideální, nachází-li se ve třídě dítě jiné národnosti, učitel může vychovávat žáky k toleranci a pochopení přímo, na základě zkušenosti samotných žáků. Je vhodné požádat onoho spolužáka o dobrovolnou spolupráci, aby dětem povyprávěl o své zemi, zvycích, historii apod. Učiteli nic nebrání

---

³² ŠVINGALOVÁ D., *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec 2007, s. 39 - 40

pozvat i jeho rodiče, kteří též mohou mnoho dětem předat, ačkoliv bývá někdy potíž s jazykovou vybaveností rodičů, nezdědka děti mluví lépe česky než jejich rodiče.

Možností toho „jak na to“ a jaké výukové metody zvolit je především na invenci a kreativitu pedagoga, někteří nepotřebují specifické informace a jednájí více či méně spontánně, vlastním citem a druzí se musí důkladně připravovat. Tato podkapitola podá ucelený přehled různých metod, které mohou pedagogové ve své praxi uplatnit.

Vyučovací metody, které jsou využívány v multikulturní výchově, jsou postupy a způsoby, jimiž dosahujeme jejích výchovných a vzdělávacích cílů. Volba metod do jedné vyučovací hodiny by měla odpovídat nejen cílům, tématu, konkrétní skupině žáků (jejich zkušenostem s aktivními formami vyučování, ochotě spolupracovat apod.), ale také konkrétním zkušenostem pedagoga z používáním a realizací některé z organizačních forem výuky (individuální, hromadná a individualizovaná).

Velmi časté dělení metod, kterého se užívá, je na:³³

Reproduktivní metody

Jsou to takové metody, pomocí kterých si žáci osvojují hotové poznatky a činnosti a mohou je v dané podobě i reprodukovat a to buď ústně, písemně, v rozhovoru, řešením typových úloh, předvedením výtvarných nebo hudebních cvičení apod. Pedagog připravuje, konstruuje učební úlohy pro činnost žáků.

Příklady reproduktivních metod:

Výklad, vysvětlování, popis, učební pomůcky, demonstrace pokusů, poslech nahrávek, videofilmy, filmy, ilustrování pomocí textu apod.

Produktivní metody

Vzhledem k cílům multikulturní výchovy je nutné dát větší prostor právě produktivním metodám. Produktivní metody umožňují, aby aktivita žáků rostla. Je

---

³³ DÚBRAVOVÁ V. *Multikulturní výchova*, in Sborník Multi-Kulti na školách: metodická příručka pro multikulturní výchovu. Bratislava 2006, s. 26

kladen důraz na to, aby žáci získali nové poznatky převážně samostatně, jako výsledek tvořivé činnosti. Ku příkladu metoda problémového výkladu je jednou z metod, kde poměr aktivit učitele a žáků je téměř rovnocenný či práce na projektech předpokládá vysoký podíl samostatnosti žáka.

Příklady produktivních metod:

Problémový výklad, výzkumná metoda, případové studie, projektová metoda souvisí s rozvojem schopnosti analyzovat, tvořit syntézy a hodnotit. K projektovým metodám patří i situační a rolové hry, brainstorming, panelová diskuse a další.

Charakteristika vybraných metod multikulturní výchovy

Následující text se pokusí stručně charakterizovat některé z tradičních metod, které lze využít přímo v pedagogické praxi. Pro potřeby diplomové práce nebudu usilovat o vyčerpávající popis, avšak považuji za nutné se o některých metodách minimálně jen zmínit.

Skupinové vyučování³⁴

Skupinové vyučování je forma práce ve skupinách menších než třída, která vyžaduje týmové úsilí, kooperaci, vzájemnou pomoc studentů a kolektivní řešení problému. Studenti společnou prací všech členů skupiny plní určitý úkol, řeší daný problém.

Sociální klima skupiny dává lepší možnosti pro uplatnění jednotlivců. Snižují se zábrany, tréma, ostych před velkou skupinou, vědomí přílišné odpovědnosti za projev před větším počtem studentů. Malá skupina je prostředím mnohem přirozenějším a bližším životním situacím než školní třída.

Práce ve skupinách umožňuje probrat téma z různých pohledů, když každá skupina dostane odlišné zadání a má za úkol v krátkosti prezentovat výsledky své práce ostatním. Velikost skupiny by z didaktického hlediska neměla přesáhnout 6 členů

---

³⁴ *Ineterkulturní vzdělávání I.: příručka nejen pro středoškolské pedagogy*, Praha 2005, s. 19

a učitel musí dbát na to, aby skupiny byly heterogenní (vhodné použít metody náhodného dělení).

Projektové vyučování³⁵

Projektové vyučování je dlouhodobá metoda, při které student, skupina studentů nebo třídní kolektiv pracuje na řešení určitého problému či zpracovává zadané téma. Během práce na projektu se studenti učí organizovat složité studijní a pracovní činnosti.

Projekt může usnadnit práci učitele, pokud například zadá skupině studentů, aby zjistila všechny dostupné informace o některé minoritě v ČR a připravila prezentaci výsledků své práce. Je ovšem vhodné, aby učitel navrhnul studentům konkrétnější plán a strukturu projektu, aby sledoval vývoj prací a dílčí výsledky se studenty konzultoval.

Diskusní metody³⁶

Jsou vhodné k vyjasňování postojů, formulaci názorů, rozvíjení dovednosti racionální argumentace i schopnosti naslouchat. Diskuse může sloužit jako prostředek reflexe předešlých aktivit, je prostorem pro vyjádření studentů a zároveň způsobem, jak shrnout či zhodnotit dosavadní informace. V diskusi je podstatné vymezit zcela jasně téma, které by mělo být zajímavé, ale také přiměřené vývojové úrovni žáků či studentů. Aby byla diskuse konstruktivní, je třeba stanovit jasná pravidla. Jde o metodu, která klade velké nároky na moderátora diskuse, kterým je právě ve školním prostředí pedagog. Jedním z nároků je vedení samotné diskuse, druhým nárokem je dostatek informací o diskusním tématu, pomocí nichž lze reagovat a argumentovat.

Simulační hry a dramatizace³⁷

Tyto metody podněcují k hravé činnosti, rozvíjejí efektivním způsobem myšlení studenta, jeho tvořivost, volní aktivitu a také estetický a mravní cit. Dramatizace umožňuje studentům zahrát si roli, kterou vyžaduje cíl výuky.

---

³⁵ *Ineterkulturní vzdělávání I.: příručka nejen pro středoškolské pedagogy*, Praha 2005, s. 20

³⁶ ŠVINGALOVÁ D., *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec 2007, s. 72

³⁷ *Ineterkulturní vzdělávání I.: příručka nejen pro středoškolské pedagogy*, Praha 2005, s. 19

Ztotožněním se s novou rolí získává student schopnost empatie, kterou oživuje dřívější zkušenosti, a může je tak srovnávat s nově získanými zkušenostmi v nové roli. Přehráváním rolí studenti nacvičují situace, do kterých se pravděpodobně budou dostávat v multikulturní realitě. Učitel by měl mít na paměti, že smyslem není dokonalé „herecké“ ztvárnění situace, ale vyjadřované postoje, názory a strategie jednání.

Přednášky (výklad)

Přednáška může mít svůj význam z hlediska získávání informací o dané problematice, ale nevýhodou je obvykle fakt, že interaktivní přístup je zde značně omezen.³⁸

Výklad je vhodný při seznamování žáků se základní problematikou probíraného problému. Má žáky jaksí „vtáhnout do děje“, je úvodem do dalších interaktivních forem výuky.

Praktický příklad kombinace několika metod

Se studenty pedagog probírá téma **židé a židovská kultura**. Klade si za cíl žáky komplexně seznámit s danou problematikou. Jaké vyučovací metody multikulturní výchovy se zde pro praxi nabízejí?

- **Výklad, přednáška či vysvětlování:**

Slouží k uvedení základních charakteristických rysů židovské kultury, seznámí žáky se způsobem života židovské populace, specifickými svátky a náboženstvím. Ve výkladu se mohou objevit i informace, které se týkají historie židů. Nemělo by chybět seznámení s odkazem židovské kultury jako celku. (např. souvislosti náboženské, konkrétně Starý zákon apod.) Je nutné připomenout jejich působení v naší zemi.

---

³⁸ ŠVINGALOVÁ D., *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec 2007, s. 72

- **Vizuální symboly**

Seznamování žáků s židovskou kulturou ve výkladu můžeme vhodně doplnit konkrétními ukázkami předmětů. Výklad je možno glosovat rovněž různými ukázkami obrázků apod.

- **Exkurze a beseda**

Exkurze a beseda patří ke královským nástrojům názorné výuky. Výuku o židovské kultuře je možné zpestřit exkurzí do nějakého z židovských muzeí, kde se žáci mohou seznámit z hmatatelnými artefakty židovské kultury, důkladně se zde seznámí také s historií židů, ať už v dané lokalitě nebo obecně. Pro zefektivnění výuky, je možné pozvat někoho z židovské obce, aby žáky seznámil se způsobem jejich života či pozvat odborníka na židovskou kulturu, který též může podat zajímavé informace.

- **Diskuse na probírané téma se žáky, práce ve skupinkách**

Po osvojení základních informací přichází na řadu aktivní zapojení žáků do probíraného tématu. Učitel může z žáky diskutovat o tom, co nového se dozvěděli, popřípadě je jistě dobré v rámci diskuse doplnit informace, které by žáky ještě zajímaly. Diskusí je možno sledovat i vývoj názorů daných žáků. Pro zvýšení aktivity žáků může učitel zadat skupinové práce na dané téma, zde se žáci mohou také velmi aktivně projevovat.

3.6 Pojmy multikulturní výchovy důležité pro pedagogickou praxi

Tato kapitola bude přehledem základních pojmů, které se v multikulturní výchově vyskytují, **nebude zde však uveden úplný výčet všech pojmů**, se kterými učitelé multikulturní výchovy pracují. Považuji však za **důležité pro komplexní chápání současného pojetí multikulturní výchovy** zahrnout do diplomové práce i toto téma. Dalším důvodem pro zařazení tématu bylo také to, že se **velmi často o těchto pojmech v rámci své diplomové práci zmiňuji a v podstatě o nich i píši**, aniž bych alespoň ty zásadní definoval.

Proč je důležité, aby se pedagog v těchto pojmech umně orientoval?

V současné době jsme často svědky nesprávného užívání některých pojmů, které se vyskytují v multikulturní výchově. Žáci se tak často mohou setkávat s různými nepřesnými pojetími, ať už z medií nebo z okolního prostředí, čímž jsou vrženi do situace, kdy nemají ustálenou představu o tom, co dané pojmy znamenají (např. pojem kultura či etnikum apod.). Učitel multikulturní výchovy má svou nezastupitelnou roli v tom, že by měl žákům v rámci vyučování pomoci chápat významy těchto pojmů správně, aby je i v běžné komunikaci dokázali bezchybně používat a utvořili si o nich konkrétní představu. Potřebu porozumění pojmům multikulturní výchovy si uvědomuje zdůrazňuje Jan Průcha³⁹, který se také k tomuto tématu vyjádřil ve jedné ze svých publikací a říká, že porozumět základním pojmům multikulturní výchovy není jednoduchá záležitost, jednak proto, že tyto pojmy mají interdisciplinární původ, jinými slovy pocházejí z různých věd, jednak z toho důvodu, že jednotná koncepce multikulturní výchovy není ani u nás, ani na mezinárodní scéně ustálena, respektive existují odlišné názory na její účelnost a fungování.

---

³⁹ PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 28

V dokumentu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, jenž je nazýván **Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání** (o němž bude podrobněji pojednáno v další části diplomové práce v samostatné kapitole), který je závazný pro základní školy a v nedávné době vystřídal někdejší způsob skladby učiva podle daných učebních osnov, je uvedeno, že učitelé mají vést žáky k tomu, aby si osvojovali základní pojmy multikulturní terminologie, což se samo o sobě nabízí jako vhodné pole působnosti pro multikulturní výchovu. A je tedy nutné uvažovat o pochopení významů těchto pojmů v první řadě u samotných pedagogů, kteří v konečném důsledku mají zprostředkovat poznání multikulturní terminologie jednotlivým žákům. Zkusme se zeptat žáka, co si představuje pod pojmem etnikum či jaké je jeho etnické vědomí, necháme se překvapit, co by nám žák základní školy odpověděl, možná, že by jen velmi ztěžka porozuměl tomu, na co se ho ptáme. Jistě není nutné žáka na základní škole zatěžovat přesnými a vyčerpávajícími definicemi, avšak žádoucí kompetencí v tomto směru je jakési cítění žáka, co daný pojem vyjadřuje. To by mělo být cílem pedagoga multikulturní výchovy.

Deskripce několika pojmů multikulturní výchovy jen pro ilustraci

K nejdůležitějším pojmům v multikulturní výchově můžeme řadit následující pojmy či jevy:

- **Kultura, subkultura, enkulturace.**
- **Etnikum, etnicita, etnické vědomí.**
- **Národ, národnostní menšina, etnická menšina.**
- **Předsudky, stereotypy.**

Kultura, subkultura, enkulturace,

Následující text bude vycházet z pojetí těchto pojmů známého a uznávaného slovenského odborníka na multikulturní výchovu E. Mistríka⁴⁰, který se dané problematice ve své činnosti teoretické i praktické podrobně věnuje.

Kultura je souhrn lidských činností, předmětů, hodnot, idejí a institucí, které jsou vlastní určitému společenství lidí. Generace si je nepředávají prostřednictvím genetického kódu, avšak právě výchovou. Kultura člověku umožňuje, aby se zkušenosti předchozích generací odevzdávaly sociálním učením. Kultura tedy obsahuje předměty (např. umělecká díla), znaky, symboly (např. písmo, gesta, státní znak), hodnoty (např. pravdomluvnost), zvyky (hodování o velikonocích), instituce (monogamní manželství, galerie výtvarného umění), rituály (např. podání ruky) a další zvyky, jež jsou charakteristické pro danou společnost. Kultura vzniká a zároveň se mění v každodenní činnosti člověka (např. způsob přípravy jídla). Funguje jako regulátor každodenní činnosti člověka (např. otevírání dveří ženám), ale také jako norma vnímání světa. Projevuje se v chování lidí, způsobu myšlení a v mnohých dalších činnostech člověka.

Subkultura je kulturou menšinové skupiny nebo také určité sociální vrstvy a sice převážně se objevuje u mládeže. Obsahuje předměty, pohled na svět, symboly a často je charakteristická svým oblékáním a jazykem. Většinou bývá také vymezena určitým prostorem. Velmi často funguje jako způsob vyjádření těch obsahů psychiky, které nedostávají ve většinové společnosti prostor. Zpochybňuje zažitě normy a způsoby chování, do společnosti přináší nové pohledy na svět.

Enkulturace je procesem, při němž si v první řadě osvojujeme kulturu svých rodičů a učíme se jí rozumět.

Učíme se např. jíst příborem či jsme schopni porozumět zdvihnutí klobouku na znamení pozdravu. Zahrnuje především postupné chápání kulturních znaků, rituálů

---

⁴⁰ MISTRÍK E. *Pojmy*, in Sborník Metodická příručka pro multikulturní výchovu. Bratislava 2006, s. 42

a postupné osvojování si způsobů chování a hodnotových hierarchií. Probíhá v procesu výchovy a učení v rodině, v sociálních skupinách, škole a také např. prostřednictvím médií na základě pozorování, nápodobou a následováním svých vzorů, ale např. také v procesu poslechnutí příkazů a doporučení. Projevuje se v obecné rovině především jako osvojení si způsobů chování předchozích generací.

Etnikum, etnicita, etnické vědomí.

Etnikum je společenství lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. **Etnicita** je vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních i duchovních), rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu.⁴¹

Podle Jana Průchy⁴² je etnicita pro multikulturní výchovu pojmem ústředním, je tomu tak proto, že etnicita, tedy souhrn vlastností či znaků vymezujících etnikum, je úzce spjata s prvky příslušné kultury, takže pokud má být cílem multikulturní výchovy poznání a respektování jiných kultur než jen své vlastní, znamená to poznávat a respektovat jiná etnika, nositele těchto kultur.

Etnické vědomí je vědomí sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě společně sdílených objektivních komponentů etnicity nebo rodového původu. Jako forma společenského vědomí je souhrnem názorů na původ, etnický prostor (vlast), historické osudy, postavení a povahu vlastního etnika a na jeho místo mezi ostatními etniky.⁴³

---

⁴¹ PRŮCHA J. *Interkulturní psychologie*. Praha 2007, s. 51

⁴² PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 29

⁴³ PRŮCHA J. *Interkulturní psychologie*. Praha 2007, s. 52

Národ, národnostní menšina, etnická menšina

Národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území.⁴⁴

J. Průcha⁴⁵ uvedl ve své knize velmi zajímavou definici pojmu národa a sice, že se o vymezení tohoto pojmu na etnickém principu před více než 300 lety pokusil i velký pedagogický myslitel Jan Amos Komenský. Je nutné dodat, že následující pojetí vymezení národa je i dnes aktuální a mně osobně velice zaujalo.

*„**Co jest národ? Národ jest množství lidí zrozených z téhož kmene, bydlících na témže místě ve světě (jakoby ve společném domě, který nazývají vlastí), užívajících téhož zvláštního jazyka a spojených týmiž svazky společné lásky svornosti a snahy o dobro obecné.**“ (J. A. Komenský 1659)*

Národnostní menšina je mnohovýznamový a nepřesný pojem, jenž bývá užíván k tomu, aby bylo možno zařadit pod jeden stručný termín (v širším pojetí) všechny typy a kategorie etnických společenství s výjimkou státních národů na vlastním území, tedy jak malá etnika nedisponující vlastním národním státem, tak části velkých státních národů sídlící na území jiného státu, resp. Specifické případy na pomezí etnografické či sociální skupiny.

Etnická menšina je termínem, jež pokrývá každou skupinu obyvatel určité země, která v ní nepatří k většinové (majoritní) společnosti.⁴⁶

Předsudky, stereotypy

Předsudek je jakási předpojatost, názorová strnulost, je emočně nabitý, kritický nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem či skupinou.⁴⁷

---

⁴⁴ PRŮCHA J. *Interkulturní psychologie*. Praha 2007, s. 54

⁴⁵ PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 34

⁴⁶ PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 41

⁴⁷ PRŮCHA J. *Interkulturní psychologie*. Praha 2007, s. 67

Předsudek v kontextu multikulturní výchovy znamená, že příslušníky jiné kultury odsuzujeme na základě nepodstatných vnějších znaků bez toho, aniž bychom je poznali.⁴⁸

Stereotypy jsou mínění o třídách individuů, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují, nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí. Jinými slovy jsou to představy, názory a postoje, které určití jednotlivci či skupiny osob zaujímají k jiným skupinám nebo k sobě samým (autostereotypy).⁴⁹

Praktické cvičení k objasnění obsahu pojmu kultura pro žáky základní školy

Následující praktické cvičení v klasické vyučovací hodině pro žáky základních škol uvedl E. Mistrík⁵⁰ v jedné z metodických příruček pro multikulturní výchovu a z jeho zpracování praktické výuky bude níže uvedený text vycházet.

Základní instrukce

- **Cílová skupina:** jsou žáci posledních ročníků základních škol.
- **Použité metody:** práce ve skupinách, prezentace práce a následná řízená diskuse.
- **Časová náročnost:** časová dotace je 45 – 90 minut, odvislá od hloubky prezentací prací a od otázek, které budou formulovány v následné diskusi.
- **Volba vyučovacího předmětu:** cvičení je vhodné provádět např. v hodině občanské nauky, dějepisu, v hodině českého jazyka.

---

⁴⁸ MISTRÍK E. *Pojmy*, in Sborník Metodická příručka pre multikultúrnu výchovu. Bratislava 2006, s. 52

⁴⁹ PRŮCHA J. *Interkulturní psychologie*. Praha 2007, s. 67

⁵⁰ MISTRÍK E. *Pojmy*, in Sborník Metodická příručka pre multikultúrnu výchovu. Bratislava 2006, s. 40

Postup

1. Žáky rozdělte na skupiny, maximální počet žáků ve skupině je 4 žáci v jedné skupině.
2. Stručně charakterizujte definici kultury. Je nutné uvádět v pojetí kultury a deskripci jejích znaků praktické příklady, pokud se ve třídě vyskytují žáci, jež reprezentují jinou kulturu, je možno využít tohoto faktu právě pro prezentaci praktických příkladů.
3. Rozdělte skupiny na dvě poloviny a první z nich přiřadte jednu z dnes aktuálních subkultur (každé skupině jinou), vyberte takové projevy, které jste ve třídě zaznamenali či ty, které si zvolí sami žáci. Druhé polovině přiřadte některou z velkých národních kultur, např. židovská, rómská, anglická či německá apod. Mezi nimi by měla být i kultura, ke které patří většina žáků.
4. Rozdejte žákům velké papíry a zadejte následující úlohu. **Najděte a napište viditelné projevy chování, rituály, symboly, předměty a instituce, které považujete za charakteristické pro kulturu přidělenou vaší skupině.**
5. Vyzvěte žáky, aby prezentovali výsledky práce ve skupinách.
6. **Až budou probíhat jednotlivé prezentace žáků požádejte je, aby reflektovali strukturu a způsob fungování kultury:**
  - Jsou vámi nalezené znaky skutečně typické pro danou kulturu? Pro všechny nositele této kultury? Proč se některé kultury chovají jinak, jaké jiné předměty a symboly využívají? Jak můžeme tyto kultury dále členit?
  - Jaké projevy chování (rituály, předměty, symboly, instituce) z vaší kultury by se podle vás nemohly objevit v zadané kultuře?
  - Které složky kultury jste sledovali? Při diskusi o této otázce pravděpodobně dojdete k tomu, že žáci uvažovali o oblékání, stravě, svátků a svátcích, symbolech, o umění a tak podobně. Pokuste se v diskusi klasifikovat jimi uvedené znaky a projevy a přenést je do podobných

oblastí a zapisujte je do tabulky či na velký papír. Cílem je systematizovat poznání a chápání kultury, jejích složek, vztahů mezi nimi, jejich fungování.

- Kterou z těchto složek můžeme přímo pozorovat a kterou si můžeme pouze domýšlet na základě viditelných projevů chování? V diskusi ved'te žáky ažačky k uvědomění si, že některé části kultury jsou skryté, ačkoliv mohou být pro danou skupinu velmi charakteristické.

7. Požádejte žáky, aby reflektovali práci ve skupinkách:

- Zauvažujte nad tím, proč vaše práce byla pro vás snadná či náročná?
- Co rozhodovalo o tom, že jste některé ze znaků vaší kultury přisoudili právě jí?
- Můžete říci, že jste našli typické znaky vaší kultury?

4. Multikulturní výchova ve vzdělávání na základních školách

4.1 Multikulturní výchova jako průřezové téma rámcového vzdělávacího programu na ZŠ

Následující text by měl představit do určité míry zjednodušeně povinnosti škol, které stanovuje rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Představím zde i základní kompetence pro oblast multikulturní výchovy, které by si žák měl během své školní docházky postupně osvojovat.

Ještě než budu hovořit o průřezovém tématu multikulturní výchova jako takovém, bude nutné dotknout se ještě některých dalších souvislostí.

Bílá kniha

Je nejdůležitějším dokumentem české vzdělávací politiky a úplný název zní Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, další používaný název tohoto dokumentu je právě Bílá kniha. Tento dokument je zásadní, jelikož stanovuje základní obecné cíle vzdělávání v českých školách. V těchto stanovených obecných cílech je značná pozornost věnována také multikulturní výchově a jejím cílům.

Tyto cíle uvedl ve zkrácené podobě Jan Průcha⁵¹ následovně:

- Multikulturní výchova na základě poskytování informací o všech menšinách, zejména romské, židovské a německé, jejich osudech a kultuře, utváří vztahy porozumění a sounáležitosti s nimi.

---

⁵¹ PRŮCHA J., *Multikulturní výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 24

- Výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě znamená usilovat o život bez konfliktů a negativních postojů ve společenství různých národů, jazyků menšin a kultur, být schopen respektovat i značné odlišnosti mezi lidmi a kulturami dnešního světa.

Cíle obsažené v Národním vzdělávací programu mají spíše proklamativní charakter, podrobněji pak stanovuje obsah multikulturní výchovy pro základní vzdělávání rámcový vzdělávací program.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)

Rámcový vzdělávací program stanovuje obecný rámec základního vzdělávání, je dokumentem státní úrovně, na jehož základě se pak tvoří konkrétní školní vzdělávací programy.

Multikulturní výchova není v rámci vzdělávacího programu pro základní vzdělávání samostatným vyučovacím předmětem, je tzv. průřezovým tématem, což znamená, že je dále propojena s obsahem konkrétních vyučovacích předmětů. Pokud budeme hovořit přesněji, v případě multikulturní výchovy je její vazba na předměty jazykové, na dějepis či občanskou výchovu naprosto logická a zřejmá.

Přehled průřezových témat v RVP ZV:

- Osobnostní a sociální výchova.
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- **Multikulturní výchova**
- Enviromentální výchova
- Mediální výchova

Vymezení průřezového tématu multikulturní výchova

Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot. Tématické okruhy průřezových témat procházejí napříč vzdělávacími oblastmi a umožňují propojení vzdělávacích obsahů oborů. Tím přispívají ke komplexnosti vzdělávání žáků a pozitivně ovlivňují proces utváření klíčových kompetencí žáků. Žáci dostávají možnost utvářet si integrovaný pohled na danou problematiku a uplatňovat širší spektrum dovedností. Průřezové téma Multikulturní výchova v základním vzdělávání umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Na pozadí této rozmanitosti si pak žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty.⁵²

Přínos multikulturní výchovy je v RVP ZV vymezen ve dvou oblastech, který je uveden v následujícím textu.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:⁵³

- poskytuje žákům základní znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti
- rozvíjí dovednost orientovat se v pluralitní společnosti a využívat interkulturních kontaktů k obohacení sebe i druhých
- učí žáky komunikovat a žít ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, uplatňovat svá práva a respektovat práva druhých, chápat a tolerovat odlišné zájmy, názory i schopnosti druhých

---

⁵² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Výzkumný ústav pedagogický: Praha 2005. s 90

⁵³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Výzkumný ústav pedagogický: Praha 2005. s 97

- učí přijmout druhého jako jedince se stejnými právy, uvědomovat si, že všechny etnické skupiny a všechny kultury jsou rovnocenné a žádná není nadřazena jiné
- rozvíjí schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských, sociálních skupin a spolupracovat s příslušníky odlišných sociokulturních skupin
- učí žáky uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů a připravenosti nést odpovědnost za své jednání,
- poskytuje znalost některých základních pojmů multikulturní terminologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus, národnost, netolerance aj.

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:⁵⁴

- pomáhá žákům prostřednictvím informací vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám, reflektovat zázemí příslušníků ostatních sociokulturních skupin a uznávat je
- napomáhá žákům uvědomit si vlastní identitu, být sám sebou, reflektovat vlastní sociokulturní zázemí
- stimuluje, ovlivňuje a koriguje jednání a hodnotový systém žáků, učí je vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení, nikoli jako zdroj konfliktu
- pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské či jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti
- vede k angažovanosti při potírání projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu
- učí vnímat sebe sama jako občana, který se aktivně spolupodílí na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám

---

⁵⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* Výzkumný ústav pedagogický: Praha 2005. s 98

Při pozorném nastudování toho, jaké mají být přínosy multikulturální výchovy v rámci základního vzdělávání, si snad každý uvědomuje, jak náročné musí být převést tyto obecné cíle do praxe na základní škole. Jan Průcha⁵⁵ k tomuto problému uvádí, cituji:

„Vždy je snadnější formulovat určité vzdělávací cíle nebo kompetence žáků, než lze tyto plánované (ideální) požadavky skutečně dosahovat ve vzdělávacích výsledcích žáků. Překážkou je již to, že dosud nebyli učitelé na multikulturální výchovu na pedagogických a jiných fakultách náležitě připravováni. Ještě závažnější překážkou je to, že ti, kdo naplánovali přínos multikulturální výchovy, zřejmě nebyli obeznámeni s vědeckými poznatky o reálných možnostech ovlivňování postojů a hodnot mladých lidí k žádoucímu stavu. Proto jsou požadavky kladené na multikulturální výchovu často iluzorní a skutečné účinky jsou jen zbožným přáním. Avšak není nutné podléhat skepsi, nýbrž je dobré přistupovat k multikulturální výchově ve školách pozitivně, je to nesporně užitečná záležitost, jen je třeba vědět, jak s ní zacházet racionálně, bez nereálných očekávání.“

---

⁵⁵ PRŮCHA J., *Multikulturální výchova. Příručka nejen pro učitele*. Praha 2006, s. 27 - 28

4.2 Multikulturní výchova a školní vzdělávací program

Tato podkapitola pojednává v obecné rovině o procesu začleňování multikulturní výchovy do jednotlivých školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP). Následující text bude vycházet z výstupů projektu *Varianty*, jenž je uveřejněn v publikaci *Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu*⁵⁶. Do tohoto projektu se zapojilo několik základních škol, jejichž pedagogové pracovali na zpracování postupu, jak nejlépe multikulturní výchovu do školního vzdělávacího programu implementovat.

O průřezovému tématu multikulturní výchova v ŠVP

Každé průřezové téma je kroskurikulární, nelze jej plánovat izolovaně, ale je nutné jej proplánovat do celého vzdělávacího programu, na všechna vhodná místa a to doslovně i přeneseně. O cílech průřezových témat je nutné přemýšlet v rámci všech ostatních cílů, jež jsou stanoveny v RVP ZV, potažmo také ŠVP. Multikulturní výchova by neměla být ve školním programu odbyta odstavcem typu, že „bude začleňována při všech vhodných příležitostech“ ani tím, že ve sloupci přesahy nebo mezipředmětové přesahy bude poznámka multikulturní výchova. Takovéto zpracování multikulturní výchovy v ŠVP nenapomáhá systematicky dosahovat jejích cílů.

Realizace multikulturní výchovy ve škole se netýká jen vzdělávacího programu, ale celého školního kurrikula. Vše, co se ve škole děje, bychom měli mít promyšleno z hlediska multikulturality společnosti a z ní vyplývajících nároků na multikulturní výchovu.

---

⁵⁶ *Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu*: sborník projektu *Varianty*. Praha: 2005

s. 25 - 29

Předtím, než započnou práce na školním programu či jeho úpravě, je nutné se ujistit, kdy bude zařazena práce na průřezových tématech a jak bude zorganizováno jejich zpracování. Často se s průřezovými tématy zachází tak, jako by byla něčím navíc, něčím méně podstatným než jiné části ŠVP. Obvykle na ně přichází řada až ve chvíli, kdy škola má promyšlené zapracování klíčových kompetencí a očekávaných výstupů v oborech. Průřezové téma multikulturní výchova si vyžaduje, aby ho škola prozkoumala v obecnější rovině před tvorbou či změnou ŠVP, aby si učitelé z pohledu průřezového tématu zanalyzovali situaci ve škole a ve své vlastní výuce.

Je nutné mít na paměti, že pro dobrý školní vzdělávací program nestačí pouze přenos informací o jiných sociokulturních skupinách k tomu, aby se u žáků vypěstovaly žádoucí postoje. Fakta a znalosti o jiných kulturách je nutno vybírat tak, aby byly pro žáky důležité. Žádná informace není důležitá jen sama o sobě. Informace nabývají významu ve chvíli, kdy je k něčemu potřebujeme.

Při implementaci multikulturní výchovy do ŠVP je nutné:

- Rozumět podstatě multikulturality jako společenského jevu a multikulturní výchově jako reakci na něj.
- Znat obecné cíle RVP ZV a rozumět jim, umět s nimi pracovat.
- Znat cíle RVP v průřezovém tématu multikulturní výchova obsažené ve formulacích o přínosu průřezového tématu pro rozvoj osobnosti žáka.
- Zkonkretizovat obecné cíle multikulturní výchovy pro specifické podmínky na dané škole. Stanovit, které kompetence budou na dané škole klíčové.
- Umět propojit a porovnat různé sady cílů.
- Hledat přirozené příležitosti pro rozvíjení interkulturních kompetencí ve školním programu, propojovat cíle v oblasti obecných kompetencí, kompetencí pro multikulturní výchovu s prací v jednotlivých oblastech, oborech (předmětech), s životem celé školy.

- Ovládat příslušné strategie pro výuku a učení, které mohou vést k žádoucím cílům multikulturní výchovy a vědět jak s nimi pracovat v rámci připravování či změně ŠVP.
- Zvolit efektivní metody hodnocení práce žáků a jejich případné pokroku.
- A v neposlední řadě naplánovat vhodné metody hodnocení pro samotný ŠVP a průřezové téma.

Práce na školním vzdělávacím programu je velmi složitá a pro zjednodušení práce škol a jednotlivých pracovníků školy existuje již v dnešní době mnoho metodických příruček, které pomáhají k dosažení žádoucího stavu. Předchozí text měl především poukázat, že implementace multikulturní výchovy do ŠVP není jednoduchým procesem a vyžaduje si mnoho práce a to především samotných pedagogů. V podkapitole je tato problematika nastíněna spíše v teoretické rovině, další usilování o kvalitní začlenění multikulturní výchovy do ŠVP se v praxi promítá složitou přípravou hlavně v didaktické rovině, kdy si učitelé musí stanovit, jaké metody ve svých hodinách budou užívat v oblasti multikulturní výchovy, dále musí především sami umět nalézat ve výuce vhodná místa pro vzdělávací obsah multikulturní výchovy, což je mnohdy cesta velmi trnitá.

4.3 Cizinci v českých základních školách jako jedna z výzev pro multikulturní výchovu

Toto téma sem zařazuji hned z několika důvodů, avšak především proto, že ve výhledu do budoucnosti můžeme, nejen podle mého názoru, očekávat pozvolný, avšak nevyhnutelný postupný nárůst počtu cizinců, kteří se budou účastnit celého českého vzdělávacího systému, jinými slovy, nebudou navštěvovat pouze základní školy. Pro základní školy z toho vyplývá mnoho důsledků, v prvé řadě je jejich povinností přizpůsobit tomuto fenoménu atmosféru celé školy. Pedagogové by si měli tohoto faktu být vědomi a rovněž přizpůsobovat jimi realizovanou výuku. Co však zřejmě nejvíce napomáhá při vzdělávání cizinců a českých žáků vedle sebe? Jednoznačně je to osobní přesvědčení, že se jedná o pozitivní skutečnost, přesně tak, jak jej vnímá sama multikulturní výchova, která nabízí velkou teoretickou i praktickou podporu všem učitelům. Dalším důvodem pro zařazení výše zmíněného tématu je deskripce zkušeností s českým školstvím jedné cizinky, která spočívá ve vyhodnocení dotazníku a rozhovoru. Vzdělávání cizinců na českých školách vnímá jako důležitý předmět zájmu multikulturní výchovy i Jan Průcha, který konstatuje:

„Současný svět je v pohybu – miliony lidí přesídlují z jedné země do druhé, přicházejí dobrovolně za prací či studiem nebo přechají ze svých mateřských zemí z ekonomických a politických důvodů. **Vytvářejí se tím nové interetnické problémy a pro multikulturní výchovu vznikají nové úkoly.** Ty jsou zvláště enormní ve vyspělých demokratických státech, kde počty imigrantů dosahují enormní výše. **Usidlování imigrantů je spjato také s edukační sférou.** Kromě dospělých imigrantů, kteří se učí jazyk hostitelské země a osvojují si potřebné znalosti, jde především o vzdělávání jejich dětí. Ty začleňují do škol společně s mládeží domácí populace a pro učitele vyvstává povinnost vyučovat děti přistěhovalců pocházející z takových etnických skupin a odlišných kultur, s nimiž se většinou nikdy předtím nesetkali. **To vše se nyní projevuje i v českých školách. Přibývá škol, v nichž se vzdělávají větší či**

menší počty dětí z rodin cizinců, a učitelé – většinou nevybavení interkulturní kompetencí – se musí s novou situací vypořádávat.“

Základní školy musí řešit v souvislosti se vzděláváním cizinců následující uvedené problémy, níže obsažený popis problematiky bude vycházet z textu, který uveřejnil Jan Průcha v jedné ze svých publikací:

Seznámení rodičů dětí cizinců s pravidly školní docházky

Je nutno rodičům vysvětlit všechna pravidla, jež musí žáci a jejich rodiče respektovat. Týče se to např. omlouvání dětí z vyučování, rodičovské schůzky, konzultace s učiteli a mnohé jiné.

Zařazení žáka do ročníku

Jedná se v podstatě o nejdůležitější pedagogický akt, protože v řadě ohledů ovlivňuje školní úspěšnost žáka a jeho budoucí životní dráhu. Podle oficiálních pokynů mají být žáci cizinci zařazováni do tříd podle svých dosavadních školních znalostí. Zařazení žáka cizince do určitého ročníku má přímo fatální význam, proto příslušné rozhodnutí musí být zodpovědně zvažováno. Ve většině případů se doporučuje zařadit žáka o jeden rok níže. Toto řešení poskytne žáku jeden rok času na adaptaci a zvládnutí češtiny.

Zařazení žáka do třídy

Ve školách, kde je více než jedna třída v daném ročníku, vyvstává otázka, zařadit nově příchozího žáka cizince do třídy, v níž jsou pouze čeští, nebo do třídy, ve které je jeho krajan nebo jiný cizinec? Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď, neboť obě řešení mají své výhody i nevýhody. Ku příkladu ve třídě s pouze českými žáky je výhodou čistě české prostředí, kdy se žák cizinec musí více snažit porozumět a jeho adaptace probíhá rychleji. Naopak nevýhodou je to, že žák cizinec a učitel si mnohdy, zejména zpočátku, nerozumějí a postup žáka je zpomalený do doby, než se naučí česky.

Začlenění žáka mezi české spolužáky

Pro adaptaci a školní úspěšnost žáka cizince je důležité, aby jej třídní učitel dobře uvedl ve své třídě, motivoval české spolužáky k pomoci cizinci a posadil jej vedle někoho, kdo je ochoten mu pomáhat, být mu jakýmsi patronem. Tito „asistenti“ jsou velmi důležití, neboť pomáhají novému žákovi orientovat se ve škole a v českém prostředí vůbec. Pro učitele znamenají výrazné usnadnění práce, ať při vyučování, nebo při pohybu nového žáka ve škole. Cizinci se tak snadněji učí jazyk, naše zvyklosti a postupně i látku.

Začlenění žáka mezi žáky cizince do mimoškolní činnosti

Tito žáci mají obvykle problém s využitím volného času. Komunikační bariéra jim zpočátku zabraňuje navazovat kamarádské vztahy s českými dětmi. Žáci cizinci bývají leckdy osamělí a vyhledávají spíše partnery svého vlastního etnika. Proto je důležité vtahovat tyto děti do mimoškolních činností třídy jako jsou výlety, zájmové kroužky, lyžařské kurzy aj.

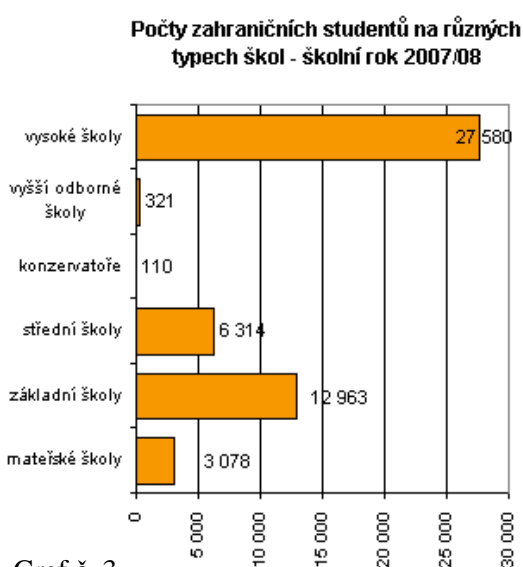
Komunikace učitele s žákem

Je pro učitele neobyčejně tvrdá práce. Pokud žák neovládá češtinu a učitel neovládá mateřský jazyk žáka, musí probíhat komunikace v neverbální formě, tj. pomocí posunků doplněných instrukcemi v češtině. Lze také použít zprostředkující jazyk, kterému žák rozumí.

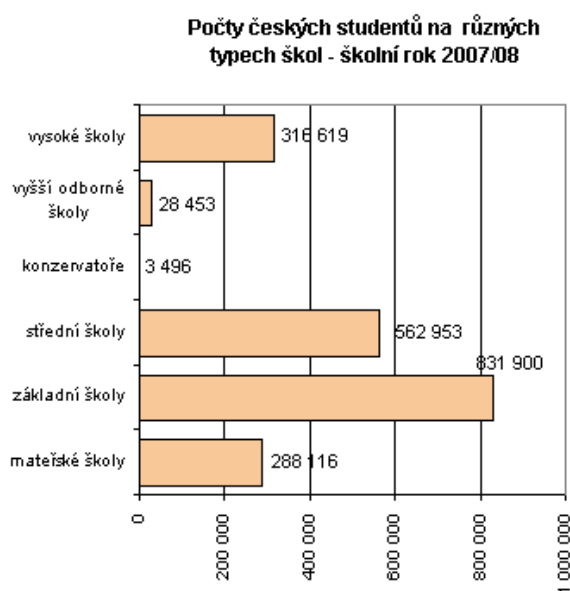
Přehled počtu žáků cizinců v českých školách⁵⁷

Statistický přehled zde umíst'uji právě proto, aby bylo doložitelné, že multikulturní soužití na základních školách je faktem, nikoliv pouhou myšlenkou či iluzí. Pokud bychom sledovali vývoj statistik retrospektivně, bylo by evidentní, že počty žáků cizinců na školách v minulosti, ačkoliv ne příliš výrazně, avšak s určitostí, rostly. Pro potřeby diplomové práce zde uvádím pouze současný stav a pro zajímavost přidávám graf, který se týče cizinců na vysokých školách.

S ohledem na různé průzkumy, které se objevují v elektronických mediích

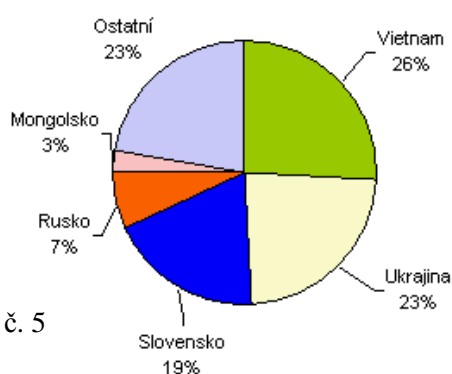

Graf č. 3

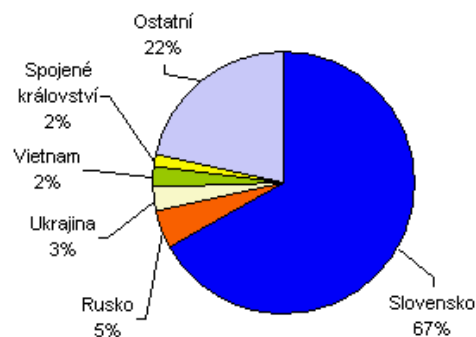
Graf č. 4

Cizinci na základních školách v ČR podle státního občanství 2007/2008

Graf č. 5

Cizinci na vysokých školách v ČR podle státního občanství 2007/2008

Graf č. 6

⁵⁷ http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_vzdelavani (citováno 12.1.2010)

a nebo v tištěných publikacích, můžeme očekávat podle mnoha odborníků **i v budoucnosti pomalý nárůst počtů dětí cizinců ve výchovně vzdělávacím procesu nejen na základních školách.** Domnívám se, že tato skutečnost stále více umocňuje potřebu, aby si multikulturní výchova tohoto objektu zájmu snad všímala ještě více než doposud a stal se jedním z jejích stěžejních zkoumání. Pro svá tvrzení uvádím následující tabulku⁵⁸, která mapuje nárůst počtu cizinců v ČR podílem na celkové populaci vyjádřeným v procentech.

Tabulka č. 2

Rok	počet obyvatel (v milionech)	počet cizinců (v tisících)	podíl cizinců v procentech
2004	10,21	254,29	2,5
2005	10,23	278,31	2,7
2006	10,27	321,46	3,1
2007	10,38	392,09	3,8
2008	10,47	438,30	4,2
2009 od 1.1. k 30. 9.	10,50	437,20	4,2

Na jaké otázky při vzdělávání cizinců na českých školách by měla multikulturní výchova nalézat odpovědi? Jejím rozhodně nejdůležitějším úkolem je jaksi podrobovat zkoumání etnického vnímání, jak českých žáků o cizincích, tak cizinců o českých žácích. Přispívat k rozvíjení vhodných metod, jak u obou skupin žáků budovat vzájemné pozitivní vnímání a v neposlední řadě pomáhat pedagogům a to nejen metodicky lépe zvládat edukaci takových žáků. Snad částečně na tyto otázky bude schopna odpovědět i tato diplomová práce. **Avšak nejdůležitějším předpokladem pro kvalitní multikulturní výchovu prostupující celým výchovně vzdělávacím systémem na školách zůstává především osobní přesvědčení těch, kteří ji mají realizovat, že se jedná skutečně o záležitost pozitivní, která je užitečná a je nutno ji brát skutečně vážně.**

⁵⁸ <http://domaci.ihned.cz/c1-40241310-pocet-cizincu-v-cesku-stoupa-uz-jich-zde-zije-temer-pul-milionu> (cit. 16.1.10)

5. Multikulturní výchova a sociální pedagogika

Sociální pedagogika je obor, věda či disciplína, pro kterou je příznačná absolutní otevřenost paradigmatu a to uvažujeme-li jednak v rovině tématické (teoretické), ale také v aplikační (praktické), má-li odpovídat na současné sociální problémy vyskytující se ve společnosti latentně či naprosto zdatelně, nabývá tato charakteristika na svém významu. Budeme se tedy držet výroku, že sociální pedagogika je vědou otevřenou a co tedy tuto vlastnost sociální pedagogiky determinuje?

Předně se musíme zastavit u nynější obecně přijímané definice sociální pedagogiky, podle níž je: *„disciplínou, která se zaměřuje nejen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace ohrožených ve svém rozvoji a potencionálně deviantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti.“*⁵⁹

Pokud se snažíme tuto definici lépe uchopit a pochopit ji, musíme se zaměřit na konstatování, že sociální pedagogika usiluje o sladění potřeb jedince a společnosti, vyjádření je sice poněkud vzdálené a obecné. Účelem této definice je však především proklamace toho, že se nezabývá jen lidmi stojícími na okraji společnosti, ale právě také lidmi, u nichž se jedná o problémy, které ovlivňují „negativně jejich životy“, avšak tyto vlivy je neodsouvají mimo společnost (např. do vězení, ke konzumaci drog apod.)

Sociální pedagogika má tedy vedle své tradiční působnosti na poli pomoci sociálně vyloučeným, znevýhodněným či jinak sociálně hendikepovaným, funkci „vyhledávací“, musí tedy prostředí ve společnosti neustále analyzovat a jaksi nalézat a pojmenovávat problémy, které se v ní vyskytují nově a nutně musí reagovat na svá

---

⁵⁹ KRAUS, B. POLÁČKOVÁ V. et. al. Člověk, prostředí, výchova. Brno: 2001

zjištění určitými výstupy pro praktickou aplikaci metod, jimiž by bylo možno dospět ke stavu žádoucímu.

Taková tvrzení posunují sociální pedagogiku blíže k dnešním sociálním problémům, jež se stávají jejím hlavním tématem. Sociální pedagogika si tedy všímá např. problematiky globalizace, proměn dnešní rodiny, sociálních tenzí mezi různými sociálními skupinami, migrace obyvatel a problémů s ní spojených aj.

A právě na základě její otevřenosti může svými poznatky přispívat i do oblasti multikulturní výchovy, neboť nenechává bez povšimnutí stále se zvyšující počet cizinců v českém prostředí a uvědomuje si možné sociální problémy s tím spojené. Pro multikulturní výchovu je důležitý pedagogický aspekt sociální pedagogiky, neboť jejím stěžejním nástrojem je výchovný proces s akcentem na „neviditelnou“ formu působení vychovávajícího na vychovávaného, která se vyznačuje užitím nepřímých výchovných metod, jako je ku příkladu využití prostředí ve výchově či učení na základě běžně se vyskytujících sociálních situací. To vše je v souladu s metodami multikulturní výchovy. Domnívám se tedy, že multikulturní výchova má své místo mezi objekty zájmu sociální pedagogiky.

Česká společnost je jedním z etnicky nejčistších národů v Evropě, zkušenosti s imigrací cizinců nemá tudíž natolik prožité jako jiné státy západní Evropy. Je proto nutné se na tyto nové skutečnosti umět adaptovat a přispět k vzájemnému respektu a uznání mezi všemi sociálními skupinami, jež se vyskytují na našem území. Usilování o něco podobného je velmi náročnou cestou, neboť se jedná o pozměnění postojů a stereotypů ve vnímání druhých lidí. Kořeny tohoto vnímání pocházejí už ze samotného sociálního učení a je předáváno prostřednictvím výchovy. Kolikrát bylo možno zaslechnout od matky: „Utři si pusy, jsi špinavý jako malé cikáně.“ Vedle pozitivního vnímání tradičních etnik na našem území ještě sociální pedagogika a potažmo multikulturní výchova má další nesnadný úkol, jež spočívá v odhalování zažitého stereotypního vnímání cizinců, jež se na našem území usazují.

Řečeno jinými slovy, existují dvě základní výzvy pro sociální pedagogiku a multikulturní výchovu, jež existují vedle sebe, a které musejí být řešeny současně, v první řadě se jedná o úkol usilovat o zlepšení vzájemného vnímání tradičních menšin našeho území, jako jsou například Romové a tím druhým neméně naléhajícím je fenomén současnosti, který se vyznačuje ve stále narůstajícím počtu cizinců, kteří se svobodně rozhodli, že zde budou žít s námi, v tomto ohledu sociální pedagogika a multikulturní výchova rovněž usiluje o vzájemné respektování a pozitivní mezikulturní vztahy. Je však nutno podotknout, že snažení obou disciplín nemůže být směřováno pouze k majoritní společnosti, jak se tomu mnohdy děje, je naléhavou nutností pracovat také se samotnými sociokulturními menšinami tak, aby jejich vlastní postoje byly vstřícné ke komunikaci a přátelským vztahům k majoritě.

Myšlení lidí nelze snadno pozměnit a neexistuje na to žádný jednoduchý „recept“ či „návod“, jedná se o celospolečenský problém, který musí být i takto chápán. Kde všude tedy může sociální pedagogika a multikulturní výchova přispět k vzájemnému respektování lidí, jež pocházejí z jiných kultur?

Oblast teoretická

V oblasti teoretické by se do popředí měly dostat především aspekty pokojného multikulturního soužití a mezikulturní komunikace. Zájem sociální pedagogiky by měl být orientován na hlubší analýzu nálad, postojů či zažitých vzorců chování společnosti jako celku. Je důležité akcentovat provádění různých druhů průzkumů, které budou zjišťovat zejména etnické vědomí Čechů a to nejen jednorázově, ale také s ohledem na změny v závislosti na čase. Je nutné provádět různá empirická šetření také přímo u jednotlivých sociokulturních skupin, zaměřit se na vnímání naší společnosti z jejich zorného úhlu, zabývat se jejich životním způsobem a analyzovat jejich potřeby, jejichž naplnění by zároveň vedlo ke snadnějšímu zapojení do české společnosti. Je důležité, aby byla i nadále rozvíjena odborná publikační činnost z oblasti multikulturního problematiky.

Dalším podstatným prostředkem pro zlepšení vnímání různých kulturních skupin navzájem, je propojení sociální pedagogiky a multikulturní výchovy s poznatky dalších vědních disciplín. Přirozeně se nabízí vazba na sociální psychologii, jež zkoumá mimo jiné také způsob utváření postojů lidí, podrobně se zabývá vznikem sociálních stereotypů a v neposlední řadě se velmi podrobně věnuje chování a prožívání sociálních skupin. Pokud chceme ovlivňovat společenské postoje, je nutno vědět, jak funguje jejich utváření a je nutno znát, jakými technikami lze do tohoto procesu zasahovat v praxi tak, aby to bylo účinné. V psychologických vědách se etabloval v nedávné době také specializovaný obor, jež nese název interkulturní psychologie, jejímž předmětem zájmu jsou mnohé společenské fenomény, jež mají přímou vazbu na multikulturní výchovu jako takovou. Co se týče multikulturní výchovy a vzdělávání na školách je propojení na pedagogické disciplíny naprosto zřejmé (mezi pedagogické disciplíny je řazena i sociální pedagogika).

Oblast praktického působení

Co může sociální pedagogika učinit pro rozšiřování principů multikulturní výchovy v praxi? V předchozím textu jsem doložil, že multikulturní výchova je jeden z předmětů zájmu sociální pedagogiky, to znamená, že by i sociální pedagog měl přispět ke kvalitnímu a pokojnému mezikulturnímu soužití. Svou energii může tedy vložit ku příkladu do tvorby metodických příruček pro multikulturní výchovu, měl by mít snahu zúčastňovat se v projektech, které se multikulturní výchově věnují, další možností je terénní práce sociálního pedagoga, kde se může angažovat přímo v rodinách sociokulturních skupin apod.

Jako možnost se nabízí také práce pro různé neziskové organizace, které se aktivně podílejí na zmírňování potíží spojených s integrováním etnických menšin do českého prostředí. Bylo by i na místě provozovat internetový portál, kde by sociální pedagogika prezentovala své poznatky z oblasti interkulturního soužití a zároveň by sociální pedagogové nabízeli svou pomoc jednotlivcům pocházejícím z různých etnických menšin. Osvětová činnost sociálních pedagogů by mohla mířit ještě dál,

je možno uvažovat také o zapojení se do různých kulturních akcí, kde se prezentují např. umělecké výtvary lidí z etnických menšin tak, aby běžní lidé měli možnost se s takovými lidmi setkat a poznat je blíže. Jistě by se našlo mnoho dalších oblastí, kde by se sociální pedagogika mohla aktivně zapojit, avšak zásadním cílem by mělo být rozpoutání veřejné diskuse, nebát se o problematice interkulturního soužití hovořit. Jaký prostředek tedy slouží k takovému cíli? Může to být pouhý článek v místních novinách, mohlo by se zdát, že je to záležitost banální, avšak jsme-li skutečně demokratickou společností, pak se musíme umět vyjádřit pro svou věc a dokázat o ní vést smysluplný dialog.

Dílčí závěr

Sociální pedagogika i multikulturní výchova se zabývají sociálními problémy, a pokud usilují o změny napříč celou společností, mají před sebou téměř nespelnitelný úkol, který mnohdy vyznívá jako nedosažitelný ideál.

Domnívám se, že představa o vybudování lepšího světa prostřednictvím sociální pedagogiky, je do značné míry utopická. Žijeme ve velmi složité době, kdy je nutné sledovat společenské a sociální proměny na celé planetě. Jde o globální vnímání světa. Práce na poli výchovy je drobná každodenní trpělivá práce, která přináší společenský efekt za dlouhý čas. Přiznejme, že výchova není všemocným lékem na všechny společenské bolesti, ale je nutným a společensky žádoucím nástrojem pro utváření kladných lidských vlastností, jež usnadňují nám všem společenský pohyb.

Vycházeje z tohoto pojetí výchovy, má sociální pedagogika své respektované opodstatnění. Mnohdy její cíle se pro nezasvěceného mohou jevit jako marné až nedosažitelné, avšak, řečeno s malou parafrází výroku J. Á. Komenského: „Bez společenské morálky (kázně) bychom byli jako mlýn bez vody, tedy neschopní dalšího společenského rozvoje.“

6. Sondáž na základní škole a příklad špatné pedagogické praxe

---

Dlouho jsem uvažoval, jaké téma pro svou sondáž zaměřenou na multikulturní výchovu v rámci diplomové práce zvolím. Multikulturní výchova je sice pro školy v jistém ohledu povinná, neboť je v rámci RVP ZV (jak je zdůrazněno v předchozí kapitole) tzv. průřezovým tématem pro základní vzdělávání. Často jsem si kladl otázku, zda je na základních školách skutečně vyučována. Rozhodl jsem se proto tedy, že se v sondáži mimo jiné zaměřím na zjištění faktu, **jestli na náhodně vybrané škole je multikulturní výchova vyučována**. Často jsem také přemýšlel o tom, **zda témata multikulturní výchovy žáky opravdu zajímají a jestli by se chtěli dozvědět více o vztazích s lidmi z jiného kulturního prostředí** a zda takovou záležitost vnímají jako podstatnou, do sondáže proto zařazuji otázky týkající se této problematiky. V teoretické části diplomové práce se velmi často zmiňují o tématu cizinci v České republice a vztahu multikulturní výchovy k nim. Tato skutečnost nakonec vedla k rozhodnutí, že se v sondáži zaměřím také na hodnocení žáků přílivu cizinců do ČR.

Jako metodu pro sondáž jsem zvolil DOTAZNÍK a následnou ANALÝZU dat z něj získaných.

Jako **příklad špatné pedagogické praxe uvádím zkušenosti jedné cizinky**, která si přála setrvat v anonymitě, s nejmenovanou základní školou, do které nastoupila těsně **po emigraci z Ruska do České republiky**. Olga X si přála, aby i základní škola, kde zažila mnohá příkoří, zůstala rovněž v anonymitě. Dotazoval jsem se, jaké jméno si chce pro tuto diplomovou práci zvolit, podotkla, že si ponechá své křestní jméno a že jako příjmení mám použít písmeno X z abecedy. Jejím požadavků jsem vyhověl. **Předal jsem jí dotazník s několika zjišťujícími otázkami**, přičemž jsem ji požádal, aby jej vyplnila v ruštině a to z důvodu prokazatelnosti a ověřitelnosti, že odpovědi v dotazníku pocházejí skutečně od cizinky v České republice.

6.1 Sondáž na Základní škole náměstí Svobody

Praha 6

Vzorek a místo provádění sondáže

Vzorek se skládá ze 43 respondentů, jenž se dále dělí na žáky z osmé (20 žáků) a deváté třídy (23 žáků). Sondáže se zúčastnilo 19 dívek a 24 chlapců.

Na Základní školu náměstí Svobody 2, Praha 6 bylo dodáno 50 dotazníků, k vyhodnocení jsem obdržel zpět 43 vyplněných výtisků. Je nutné podotknout, že výsledky budou vypovídat pouze o prostředí Základní školy náměstí Svobody a v žádném případě **není možno výsledky vztahovat ke všem základním školám**. Vzorek nepatří mezi nejrozsáhlejší, domnívám se však, že ke zjištění stavu a podmínek na dané škole spolehlivě postačí a bude dostatečně vypovídající o skutečnosti. **Podmínky a kvalita výuky na základních školách jsou velmi diferencované** a záležití mimo jiné také na místě konání sondáže, neboť v Praze se mají děti možnost setkávat s velmi kulturně pestrou společností, která se zřejmě odráží i v jejich odpovědích.

Vymezení cílů sondáže

- Ověřuje, zda se na Základní škole náměstí Svobody multikulturní výchova fakticky vyučuje.
- Zjišťuje, zda žáci vnímají ze svého pohledu multikulturní výchovu jako adekvátní předmět zájmu ve vyučovacích hodinách
- Ověřuje, zda žáci vnímají multikulturní výchovu jako důležité téma.
- Zkoumá, zda se žáci chtějí dozvědět ve vyučovacích hodinách více o vztazích s odlišnými sociokulturními skupinami.
- Zjišťuje, zda žáci vnímají příliv cizinců do České republiky pozitivně či negativně.

Postup při tvorbě dotazníku pro žáky

Dotazník pro žáky byl vypracován se zřetelem na skutečnost, že žáci odborné terminologii, která se k multikulturní výchově vztahuje, nemusejí rozumět. Převážně z tohoto důvodu nebylo možné použít některé přesné pojmy. Přímou otázku: „Vyučuje se u vás ve škole multikulturní výchova?“, jsem nahradil opisem jako například: „Povídali jste si o lidech, kteří pocházejí z jiné země a mají jiné zvyky a tradice než máš ty? Diskutovali jste někdy o tom, jak tyto lidi vnímáte a o tom, co si o nich myslíte?“ Ptal jsem se žáků na praktickou stránku projevu výuky multikulturní výchovy, je zřejmé, že pokud se ve škole multikulturní výchova skutečně vyučuje, učitelé se žáky museli nutně hovořit např. o jedincích, kteří jsou nositeli jiné kultury. Vynakládal jsem snahu, aby otázky byly co možná nejjednodušší. Důraz jsem kladl především na to, aby si žáci byli schopni pod danou otázkou vytvořit zcela konkrétní představu. Dotazník jsem koncipoval tak, aby se v něm nevyskytovalo příliš mnoho otázek, při vyplňování zdlouhavých dotazníků by mohla klesnout koncentrace a zájem žáků o dané téma.

Analýza odpovědí žáků z dotazníku vyplývajících

Otázka číslo 1 byla rozdělena na dvě části:

A. *„Povídali jste si někdy s učitelem ve vyučovacích hodinách o lidech, kteří pocházejí z jiné země a kteří mají jiné zvyky a tradice než máš ty?“*

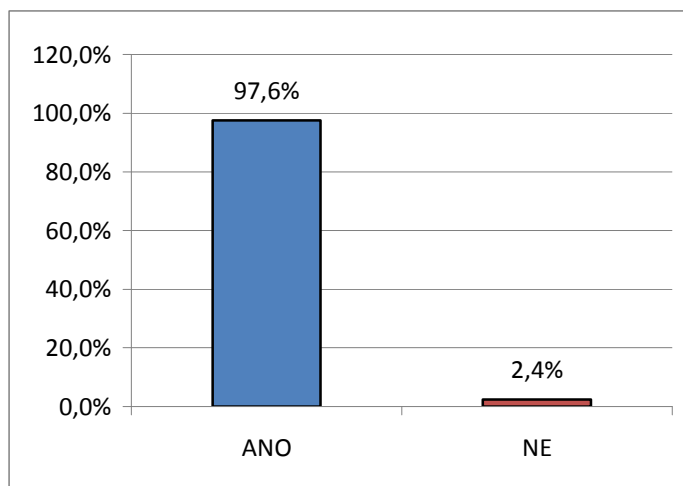
B. *„Diskutovali jste někdy ve vyučování o tom, jak tyto lidi vnímáte a o tom, co si o nich myslíte?“*

Účelem těchto dvou otázek bylo zjištění, zda se na základní škole multikulturní výchova skutečně ve výuce realizuje. Žáci vybírali ze dvou možností buď „ano“ nebo „ne“.

Na otázku číslo 1/A odpovědělo 42 respondentů kladně a pouze jeden ze žáků odpověděl záporně. Žák, který uvedl ve své odpovědi „ne“ navštěvuje

osmou třídu základní školy. V grafu bude možné vysledovat procentuální vyjádření četnosti odpovědí pro „ano“ a „ne“.

Grafické znázornění otázky číslo 1 A v procentech:

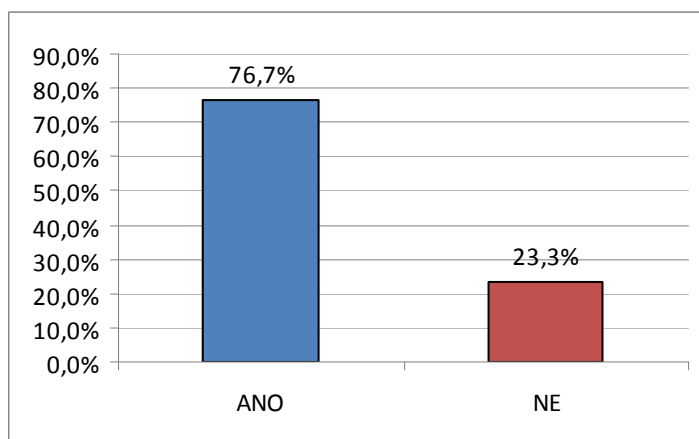

Graf č. 7

Z grafického znázornění otázky 1 A výše a otázky 1 B níže je možné usuzovat, že učitelé běžně zahrnují do své výuky informace o různých sociokulturních skupinách, kulturách, cizích zemích, cizincích apod..

Na otázku 1 B odpovědělo 33 žáků kladně a deset z nich záporně. U záporných odpovědí nebyl rozdíl mezi volbami žáků z osmé (4 záporné odpovědi) a deváté třídy (6 záporných odpovědí), výrazný rozdíl nebyl shledán ani při kritériu pohlaví (děvčata 4 záporné odpovědi a chlapci 6 záporných odpovědí)

Grafické znázornění otázky číslo 1 B v procentech:

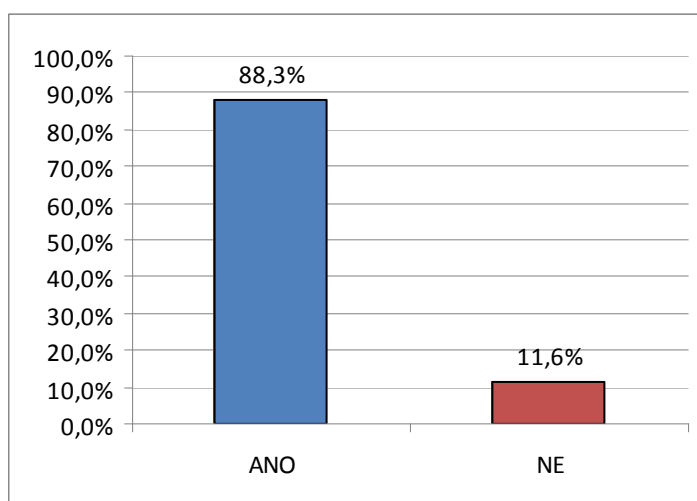
Graf č. 8

Otázka číslo 2

„Myslíte si, že má smysl učit se o lidech pocházejících z jiné kultury (např. o cizincích)?“

Účelem této otázky bylo odhalit vnitřní hodnocení žáků, zda má smysl zařazovat témata multikulturní výchovy do běžného vyučování. Žáci vybírali ze dvou možností.

Grafické znázornění otázky číslo 2 v procentech:

Graf č. 9

Z grafického znázornění vyplývá, že má podle žáků smysl učit se o lidech pocházejících z jiné kultury, což je jedno z témat multikulturní výchovy a lze tedy předpokládat, že témata multikulturní výchovy vnímají žáci jako smysluplné. Konkrétně **38 žáků odpovědělo pozitivně a pouze 5 žáků na danou otázku uvedlo zápornou odpověď.**

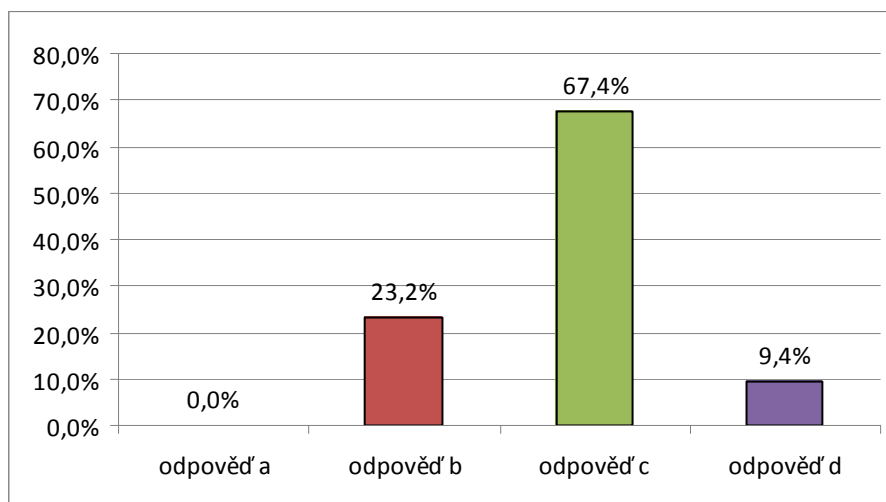
Otázka číslo 3

„Chtěli byste se ve škole v hodinách bavit více o cizincích a vztazích mezi nimi a námi?“ Respondenti mohli vybírat z následujících možností:

- Ne, vůbec to nepovažuji za důležité*
- Spíše ne, přikláním se k tomu, že to není příliš důležité*
- Spíše ano, chtěl/a bych se o nich dozvědět více, ale není to pro mě až tak důležité.*
- Určitě ano, rád/a bych se dozvěděl/a více a považuji to za velmi důležité.*

Cílem otázky bylo zjistit, zda je téma vzájemných vztahů mezi námi a cizinci pro žáky zajímavé. Dalším cílem bylo žáky dovést k rozhodnutí, zda se v jejich vidění jedná o důležité téma pro vyučování a zda se případně chtějí o tomto tématu dozvědět více.

Grafické znázornění otázky číslo 3 v procentech:

Graf č. 10

Z grafického znázornění je možno usuzovat, že se žáci chtějí dozvídat v rámci různých vyučovacích hodinách více o tématech multikulturní výchovy než je tomu v současné koncepci výuky. Záměrně byla otázka posunuta do oblasti vzájemných vztahů mezi cizinci a většinovou populací. V diplomové práci akcentuji zájem multikulturní výchovy o otázky spojené s přistěhovalectvím, především z toho důvodu je tato otázka zařazena do dotazníku. Jako velice zajímavé a pozitivní pro multikulturní výchovu vnímám fakt, že žáci uvedli, že se chtějí dozvídat více o vztazích s cizinci, čehož by učitelé na dané škole měli rozhodně využít.

V otázce číslo 3 volilo možnost „c“ celkem 29 žáků, 4 žáci si vybrali možnost „d“, takto zvolené odpovědi potvrzují pozitivní vztah žáků k předmětu otázky. Možnost „b“ zvolilo celkem 10 žáků, kteří podle svého vyjádření vnímají otázky spojené se vztahy s cizinci jako nepodstatné. Pozitivní však je, že ani jeden žák ze 43 nezvolil odpověď „a“, z čehož můžeme dále usuzovat, že žádný žák nevnímá tuto problematiku výrazně negativně a nezaujímá k ní lhostejný postoj. Zajímavé

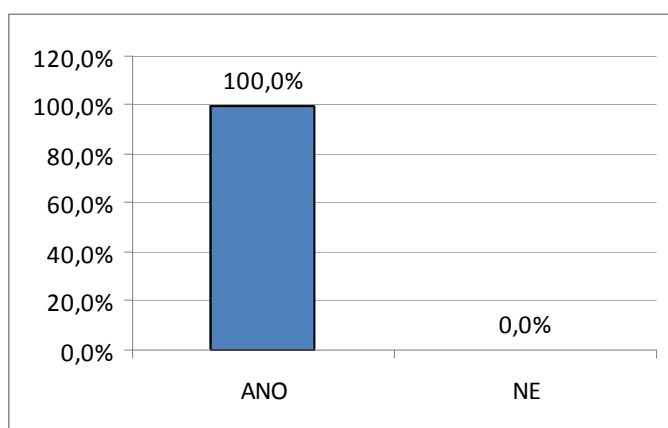
je, že možnost zvolit odpověď „b“ využilo 7 chlapců a pouze 3 dívky. V odpovědích osmé a deváté třídy nebyly nalezeny významnější nuance. Na základě výše uvedených výsledků lze konstatovat, že došlo k potvrzení hypotézy:

- **Žáci se chtějí dozvědět více o vztazích mezi cizinci a většinovou populací.**

Otázka číslo 4

„Všiml/a sis toho, že v České republice přibývá cizinců, kteří se zde chtějí trvale usadit?“ Respondenti mohli volit ze dvou možností buď „ano“ či „ne“.

Grafické znázornění otázky číslo 4 v procentech:

Graf č. 11

Účelem otázky bylo přenést pozornost žáků od tématu, které dominovalo v předchozích otázkách, k tématu přistěhovalectví do ČR. **Všech 43 respondentů odpovědělo pozitivně, žádný z nich nezvolil negativní odpověď**, což bylo možné do určité míry očekávat.

Otázka číslo 5

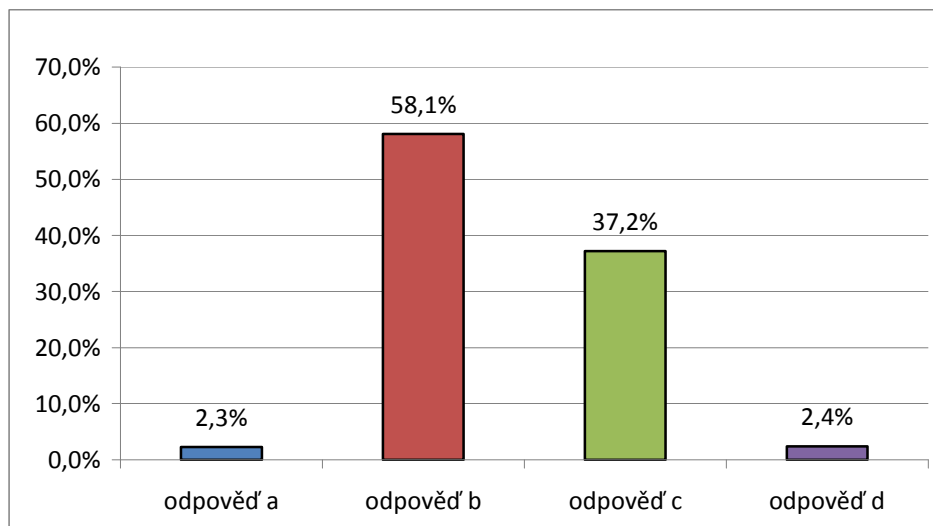
„Jak hodnotíš příliv cizinců do České republiky?“ Respondenti mohli vybírat z následujících odpovědí:

- a) negativně
- b) spíše negativně
- c) spíše pozitivně
- d) pozitivně

Účelem otázky bylo zjistit, jak žáci z vlastního pohledu vnímají stále narůstající počet cizinců žijících v České republice.

Grafické znázornění otázky číslo 5 v procentech:

Graf č. 12

Z grafického znázornění je možno usuzovat, že spíše negativní postoj k otázkám přistěhovaectví do České republiky je ve shodě s mnoha dalšími průzkumy, které se v této oblasti provádějí. Žáci jen potvrzují s jistou nadsázkou určitou náladu, která se v naší společnosti běžně vyskytuje, neboť rozporuplný postoj k otázkám přistěhovaectví má mnoho dospělých Čechů. Snad každý by souhlasil s tvrzením, že přistěhovaectví má mnoho průvodních negativních jevů, avšak je nutno na druhou stranu zmínit, že lze na tomto sociálním fenoménu vidět i pozitivní stránku věci, jako příklad mohu uvést vzájemné kulturní obohacení, možnost sdílet vidění české společnosti skrze specifický pohled cizinců apod. Právě na tento fakt by se měli zaměřit učitelé multikulturní výchovy a zařadit do výuky téma přistěhovaectví, komunikovat žákům jednak pozitivní a jednak také negativní stránku věci. Dovést je k utvoření si vlastního názoru na tento fenomén. **Problému, kterého se výše uvedená otázka dotkla, by se měl věnovat, podle mého názoru, samostatný průzkum, který by dokonale analyzoval důvody, proč žáci vidí přistěhovaectví do ČR spíše negativně.**

Většina žáků zvolila odpověď „b“ (spíše negativně) celkem tedy 25 respondentů, odpověď „a“ (negativně) zvolil jeden žák – chlapec z deváté třídy.

Spíše pozitivně, což je možnost za „c“ zvolilo 16 žáků, odpověď „d“ (pozitivně) si zvolil jeden žák – chlapec z deváté třídy. Na základně vyhodnocení výpovědí žáků lze konstatovat, že došlo k potvrzení hypotézy:

- Žáci vnímají příliv cizinců do České republiky negativně.

6.2 Příklad špatné pedagogické praxe

V této podkapitole bude uveřejněn anonymní dotazník bývalé žákyně – cizinky, která nastoupila do české základní školy po emigraci z Ruska. Z rozhovoru a dotazníků vyplývá, že na základní škole zažila těžké chvíle, o kterých nerada mluví. Dnes je studentkou střední školy. V České republice nastoupila na základní školu již v roce 2002, kdy ještě multikulturní výchova nebyla součástí základního vzdělávání, je však šokující, jakých chyb se pedagogové na této škole dopustili, přinejmenším to svědčí o nedostatku pedagogického taktu či úplném nezájmu. Olga X si přála, aby škola zůstala v anonymitě stejně tak jako celé její jméno, křestní jméno si ponechala a jako příjmení si určila písmeno abecedy – X. K nepříjemným zážitkům spojeným s navštěvováním základní školy, se přidaly ještě náročné existenční podmínky, neboť zpočátku bydlela se svou maminkou a bratrem v malém bytě pospolu s přibližně dalšími deseti lidmi, jak uvedla v otevřeném rozhovoru.

Dotazník – Olga X

Jak bys popsala základní školu, do které jsi po příjezdu do ČR nastoupila?

V odpovědi se zaměř na to, jak na tebe působila atmosféra celé školy.

Škola byla malá, příjemně zařízená, ale působila zavřeně, tísnivě. Hlavní vchod, dveře na chodbu se zamykaly, bylo mi to nepříjemné.

Jak tě na začátku vnímali učitelé? Pomáhali ti? Komunikovali s tebou?

Byli jsme s bratrem zpočátku ve škole noví a tím pádem zajímaví. Každý z učitelů se lámanou ruštinou ptal, jak se nám tu líbí a proč jsme přijeli. Některé z nich po čase omrzelo nám odpovídat a vysvětlovat, když jsme nerozuměli, tak nás začali ignorovat.

Jak se k tobě ze začátku chovali tví spolužáci?

Zpočátku jsme pro ně byli noví, zajímavá atrakce v cirkuse. Snažili se nám porozumět, ale dlouho je to nebavilo. Jejich chování se postupně zhoršovalo, posmívali se nám, byli útoční a hrubí. Nechodili jsme do školy rádi.

Co pro tebe bylo nejtěžší při adaptaci v novém školním prostředí?

Jazyková bariéra a neochota ostatních. Připadala jsem si jako vetřelec, dávali mi najevo, že nejsem vítaná. Nerozuměla jsem posměškům a nadávkám, nechápala jsem chování ostatních a to mě trápilo.

Kdybys měla popsat nejhezčí zážitek (případně zážitky) z dob navštěvování ZŠ, na co by sis vzpomněla?

Veškeré pozitivní zážitky nastaly poté, co jsme změnili školu. Já i můj bratr jsme byli velmi šťastní obzvláště ve chvílích, kdy se nám někdo v nové škole posmíval či nadával, noví spolužáci se nás zastali a bránili nás.

Kdybys měla popsat nejhorší zážitek (případně zážitky) z dob navštěvování ZŠ, na co by sis vzpomněla?

Určitě jsou to zážitky z první školy. Párkrát se mi stalo, že spolužáci byli obzvláště hrubí a útočili na mě fyzicky. Když se to stalo poprvé, křičela jsem a rozbřečela jsem se. Pak přišla paní učitelka, ostatním něco říkala. Ona mě pak popadla, postavila před celou třídu a nutila mě, ať se omluvím. Byla jsem vystrašená a bezmocná.

Měnilo se chování tvých spolužáků vůči tobě v průběhu tvého navštěvování ZŠ (od nástupu až po ukončení základního vzdělání). Uveď, kdy (po jaké době) se ti podařilo získat opravdové kamarády či kamarádky?

Po nástupu na druhou ZŠ (první jsme opustili po čtyřech měsících) šlo vše tak, jak má. Do kolektivu jsme zapadli dobře, v průběhu školní docházky se mi podařilo téměř okamžitě (po pár týdnech) nalézt přátele a s mnohými z nich kamarádím dodnes.

Několik doporučení z hlediska multikulturní výchovy

Po prostudování odpovědí, které jsou obsaženy v dotazníku, lze poukázat na některé zásadní chyby z pohledu multikulturní výchovy. **Interkulturně přátelská škola se vyznačuje např. příjemným prostředím, pocitem bezpečí u žáků, výzdobou ve škole, přátelským postojem učitelů k žákům cizincům apod. Veškeré znaky takového prostředí na základní škole chyběly. Pedagogové se dopustili řady chyb, mezi ty nejzásadnější je možné zařadit především přerušování komunikace s žákem cizincem.** Nevyužili ani příležitosti trénovat české žáky v oblasti tvorby mezikulturních pozitivních vztahů, čímž si čeští žáci v reálné sociální situaci nemohli utvářet žádoucí postoje k cizincům. Byla zde absolutní absence kontroly agrese českých žáků vůči spolužákovi cizinci, nikdo z učitelů nepoukázal na negativní stránku takového chování. V některých hodinách (např. vlastivěda, český jazyk apod.) mohli pedagogové pro pozitivní vnímání žáků představit zemi (konkrétně Rusko), ze které Olga pochází. Nic takového se nestalo, což je podle mého názoru velké pedagogické selhání.

Olga v dotazníku a poté i v otevřeném rozhovoru odpověděla, že její situace se zlepšila až přestupem na jinou školu, kde měla možnost zažít mnohem pozitivnější školní prostředí.

Na závěr si dovoluji podotknout, že pevně doufám, že k takovým situacím dochází co nejméně, zločiny páchané na celé osobnosti žáka, ať už je cizincem či nikoliv, jsou podle mého mínění neodpustitelné. Je zřejmé, že si výše uvedené zážitky s sebou Olga ponese po celý svůj život.

Závěr

Stěžejním cílem diplomové práce, jež prolíná celým jejím obsahem, bylo provedení deskripce současného pojetí multikulturní výchovy a nalezení možností uplatnění ve výchovně vzdělávacím procesu, což už napovídá název práce sám. Teoretické poznatky, jež jsou v diplomové práci uvedeny, mnohdy konfrontuji s příklady pro praxi a to na základě vlastního přesvědčení, že jedině takto lze předpokládat, že se čtenář diplomové práce seznámí s relativně působícími dopady teoretického poznání do praktické roviny.

Ve snaze vystihnout podstatu multikulturní výchovy jsem zvolil přístup, který k tomuto úkolu směřuje z hlediska komplexnosti poznávání a porozumění dané problematice. Nejdříve jsem se tedy pokusil nalézt pedagogicko-filosofická východiska multikulturní výchovy, neboť je nezbytné fakticky rozumět, na jakých ideologických základech multikulturní výchova doslovně i přeneseně stojí. Současné chápání multikulturní výchovy dokumentuji na objasnění pojmu samotného a vymezení předmětu zájmu, tato snaha je pak završena postupným odkrytím cílů multikulturní výchovy, jež jsou stanoveny a proklamovány pro základní vzdělávání. Z praktického hlediska jsou v diplomové práci zkoumány vyučovací metody, s nimiž je multikulturní výchova nerozlučně spjata.

Jako jednu z výzev pro multikulturní výchovu, což je v diplomové práci velmi často zmiňováno, vnímám vztah multikulturní výchovy k narůstajícímu počtu cizinců žijících v České republice. Vynakládám snahu podat v rámci diplomové práce dostatečnou obhajobu takového konstatování.

V diplomové práci jsem neponechal bez povšimnutí ani otázku spojené se vztahem multikulturní výchovy a sociální pedagogiky, jejichž poslání shledávám zejména v oblasti výchovného působení obou disciplín, čemuž se věnuje též samostatné pojednání v rámci diplomové práce.

Velmi často se v diplomových pracích narazí těžkosti plynoucí s předem daným rozsahem práce, který může v konečném důsledku podle mého mínění omezit prozkoumání daného problému ze všech možných úhlů pohledu a perspektiv, autor diplomové práce se poté mnohdy musí úzce zaměřit na jeho podstatné a nezbytné projevy a je nucen vynaložit úsilí v hledání co možná nejvýstižnějšího merita popisovaných jevů. Pevně doufám, že se mi toto snažení v diplomové práci podařilo.

Na tomto místě se ještě pokusím objasnit, komu je diplomová práce z praktického hlediska určena. Její využití spatřuji především u těch, kteří se chtějí stručně seznámit se základním pojetím multikulturní výchovy a možnostmi uplatnění v základním vzdělávání, zdůrazňuji však, že se nemusí jednat pouze o pedagogické pracovníky. Pevně doufám, že se mi podařilo vystihnout, alespoň v těch zásadních rysech, v čem multikulturní výchova velmi obrazně řečeno spočívá a kam se její kroky v současném světě ubírají.

Resumé

První větší tématický celek (kapitola dvě), jemuž předchází kapitola o vymezení cílů diplomové práce, pojednává o ideologických základech multikulturní výchovy, jsou zde uváděny a prokazovány spojitosti mezi multikulturní výchovou a ideologií multikulturalismu, v téže kapitole se ještě zabývám historií národnostních menšin na území dnešní České republiky a v závěru také současným multikulturním prostředím v České republice.

V pořadí třetí kapitola podává přehled o různých definicích a pojetích multikulturní výchovy, podrobně jsou zde předvedeny cíle multikulturního vzdělávání, významnou část této kapitoly bezesporu tvoří nástin několika základních vyučovacích metod multikulturní výchovy, dále jmenuje základní pojmy vyskytující se v multikulturní výchově a uvádí praktické cvičení na získání přesnější představy žáků, co vybraný pojem znamená.

Čtvrtý tématický celek obsahuje podkapitulu, která se věnuje dokumentům vydaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, jež zakotvují multikulturní výchovu jako povinnou součást základního vzdělávání. Další podkapitulu tvoří stručné pojednání o tvorbě školního vzdělávacího programu, který respektuje multikulturní přístup v základním vzdělávání. Poslední kapitola obsahuje pojednání o cizincích na českých základních školách, které vnímám jako jednu z výzev pro multikulturní výchovu.

V páté kapitole jsou uvedeny souvislosti a možné prolínání multikulturní výchovy se sociální pedagogikou, v této části diplomové práce je možno nelézt několik doporučení pro praktické působení sociálních pedagogů v rámci multikulturní výchovy a vzdělávání.

Diplomovou práci uzavírá kapitola, která se skládá ze sondáže provedené na náhodně vybrané základní škole a z ukázky špatné pedagogické praxe.

Anotace

KOŽÍŠEK, Luboš. Podstata a význam multikulturní výchovy a možnosti jejího uplatnění ve výchově vzdělávacím procesu na základní škole.

Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno, 2010, 90 s.

Diplomová práce na téma „Podstata a význam multikulturní výchovy a možnosti jejího využití ve výchově vzdělávacím procesu na základní škole“ je určena především těm, kteří projevují vážný zájem o výuku multikulturní výchovy na základní škole, měla by sloužit jako jednoduchá příručka, která stručně charakterizuje současné pojetí multikulturní výchovy a dále slouží zejména pro utvoření si představy o tom, v čem multikulturní výchova velmi obrazně řečeno spočívá.

Práce je členěna do různých tématických okruhů. Obsahuje text o definičním vymezení multikulturní výchovy, zabývá se myšlenkami multikulturalismu, velmi stručně hovoří o historii národnostních menšin na území České republiky. Vzhledem k využití diplomové práce i po praktické stránce jsou v diplomové práci stručně rozpracovány současné metody, pilíře a pojmy multikulturní výchovy. Samostatnou kapitolu diplomové práce pak tvoří stať o multikulturní výchově v základním vzdělávání, v jejímž závěru se také zabývá otázkou vzdělávání cizinců na českých základních školách.

Klíčová slova:

Multikulturní výchova, multikulturalismus, metody multikulturní výchovy, vzdělávání na základních školách, žák, cizinec, sociokulturní skupina.

Annotation

KOŽÍŠEK, Luboš. Substance and signification of multicultural education and possibilities of their utilization in upbringing during the teaching process at primary schools.

Brno: Tomáš Baťa University in Zlín, Institute of Interdepartmental Studies, Brno 2010, 90 s.

The dissertation work subjected in the theme Substance and signification of multicultural education and possibilities of their utilization in upbringing during the teaching process at primary schools, is estimated particularly to persons interested in displaying serious interest on education of multicultural teaching at primary schools, and should perform as a simple manual characterizing the temporary conception of multicultural education a serves additional particularly to form a picture of an image about that, what is meant as a multicultural object.

The work is separated into various thematic sections. It contains texts dedicated to delimitation the thoughts of multiculturalism, and also very shortly dealings with the history relating national minorities on the territory of the Czech Republic. In use the exploitation of the dissertation work also in the practical respect, in the work are elaborated temporary methods, supports and definitions of multicultural education. An individual chapter of the dissertation work creates an essay dealing with multicultural education, in its ending is also discussed the question of education of foreigners at Czech primary schools.

Keywords:

Multicultural education, multiculturalism, methods of multicultural education, learning at primary schools, scholar, foreigner, sociocultural group.

Seznam použité literatury

DÚBRAVOVÁ V. *Multikultúrna výchova in sborník príspevků Multi-kulti na školách: Metodická príručka pre multikulúrnu výchovu*. 1. vyd. Bratislava: Nadácia Milana Šmečku, 2006, s. 7 – 36, ISBN 80-89008-21-6

KRAUS, B. POLÁČKOVÁ V. et. al. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, 197 s. ISBN 80-7315-004-2

MISTRÍK E., et. al. *Kúltura a multikultúrna výchova*. 1. vyd. Bratislava: IRIS, 1999, 347 s. ISBN 80-88778-81-6

MISTRÍK, E. *Multikultúrna výchova v škole*. 1. vyd. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2008, 87 s. ISBN 978-80-969271-4-2

MISTRÍK, E. *Pojmy in sborník príspevků Multi-kulti na školách: Metodická príručka pre multikulúrnu výchovu*. 1. vyd. Bratislava: Nadácia Milana Šmečku, 2006, s. 40 – 65, ISBN 80-89008-21-6

NOSKOVÁ H., *Národnostní menšiny v Československu a Lotyšsku in sborník príspevků: Multikulturalita a menšiny v evropském kontextu*. 1. vyd. Liberec: Liberecké romské sdružení, 2009, s. 35 – 47. ISBN 978-80-903953-3-6

POTOČKOVÁ, D. *Společnost a interkulturalita in sborník príspevků: Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 33 - 35, ISBN 80-717-285-8

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: Příručka nejen pro učitele*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006, 263 s. ISBN 80-7254-866-2

PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 2. vyd. Praha: Portál 2007, 211 s. ISBN 978-80-7367-280-5

SILUTKA, A. *Národnostní menšiny v České republice in sborník příspěvků: Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 54 - 68, ISBN 80-717-285-8

ŠVINGALOVÁ D. *Úvod do multikulturní výchovy*. 1. vyd. Liberec: Liberecké romské sdružení, 2007, 112 s. ISBN 978-80-903953-0-5

Interkulturní vzdělávání I.: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha: Člověk v tísni, 2002, 518 s. ISBN 80-7106614-1

Interkulturní vzdělávání II.: doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy. Praha: Člověk v tísni, 2005, 174 s. ISBN 80-903510-5-0

Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu: sborník projektu Varianty. Praha: Člověk v tísni, 2005

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005.

Internetové stránky Hospodářských novin – článek o počtech cizinců v ČR.
<http://domaci.ihned.cz/c1-40241310-pocet-cizincu-v-cesku-stoupa-uz-jich-zde-zije-temer-pul-milionu> (citováno: 2010-01-16)

Internetové stránky Českého statistického úřadu: počty cizinců v ČR,
http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu (cit. 2009-11-16)

Internetové stránky Českého statistického úřadu: počty cizinců ve školách,
http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_vzdelavani (citováno 2010-01-12)

Seznam příloh

Příloha č. 1:

- Dotazník určený ke sběru dat pro sondáž, která byla uskutečněna na Základní škole náměstí Svobody Praha 6.

Příloha č. 2:

- Přehled (tabulka) odpovědí všech respondentů, kteří se zúčastnili sondáže (vyplňování dotazníků) na Základní škole náměstí Svobody Praha 6.

Příloha č. 3:

- Dotazník použitý v podkapitole 6.2 Příklad špatné pedagogické praxe (dotazník pro Olgu „X“).

Příloha č. 1

Dotazník pro 8. a 9. třídu základní školy

Jsem žákem:

- a) 8. třídy
- b) 9. třídy

Jsem:

- a) holka
- b) kluk

Otázka č. 1

A. Povídali jste si někdy s učitelem ve vyučovacích hodinách o lidech, kteří pocházejí z jiné země a kteří mají jiné zvyky a tradice než máš ty?

Ano

Ne

B. Diskutovali jste někdy ve vyučování např. o tom, jak je vnímáte a o tom, co si o nich myslíte?

Ano

Ne

Otázka č. 2

Myslíte si, že je potřebné učit se o lidech pocházejících z jiné kultury (např. o cizincích)?

Ano

Ne

Otázka č. 3

Chtěli byste se ve škole v hodinách bavit VÍCE o cizincích a vztazích mezi nimi a námi?

- a) Ne, vůbec to nepovažuji za důležité.
- b) Spíše ne, přikláním se k tomu, že to není příliš důležité.
- c) Spíše ano, chtěl/a bych se o nich dozvědět více, ale není to pro mě až tak důležité
- d) Určitě ano, rád/a bych se dozvěděl/a více a považuji to za velmi důležité.

Otázka č. 4

Všiml/a sis toho, že v České republice přibývá cizinců, kteří se zde chtějí trvale usadit?

Ano

Ne

Otázka č. 5

Jak hodnotíš příliv cizinců do ČR?

- a) negativně
- b) spíše negativně
- c) spíše pozitivně
- d) pozitivně

Příloha č. 2

ID	třída	pohlaví	otázka 1A	otázka 1B	otázka 2	otázka 3	otázka 4	otázka 5
1	8	M	ano	ano	ano	c	ano	b
2	8	F	ano	ano	ano	c	ano	c
3	8	M	ano	ano	ano	c	ano	b
4	8	M	ano	ano	ano	c	ano	b
5	8	F	ano	ano	ano	c	ano	b
6	8	F	ano	ano	ano	c	ano	b
7	8	M	ano	ano	ano	c	ano	c
8	9	M	ano	ne	ano	b	ano	b
9	8	F	ano	ano	ne	b	ano	c
10	8	F	ano	ano	ano	b	ano	c
11	8	F	ano	ne	ne	b	ano	b
12	8	M	ne	ne	ano	c	ano	c
13	8	F	ano	ne	ano	c	ano	c
14	8	F	ano	ne	ano	c	ano	c
15	9	F	ano	ne	ano	c	ano	c
16	9	M	ano	ano	ano	c	ano	b
17	9	M	ano	ano	ano	c	ano	c
18	9	M	ano	ano	ano	c	ano	b
19	9	F	ano	ano	ano	d	ano	b
20	9	M	ano	ano	ano	d	ano	d
21	9	M	ano	ano	ne	b	ano	b
22	9	F	ano	ano	ano	c	ano	b
23	9	M	ano	ano	ano	b	ano	a
24	9	F	ano	ano	ano	c	ano	b
25	9	M	ano	ano	ano	c	ano	b
26	9	M	ano	ne	ano	b	ano	b
27	9	M	ano	ne	ne	b	ano	b
28	9	F	ano	ano	ano	c	ano	c
29	9	F	ano	ano	ano	c	ano	b
30	9	M	ano	ano	ano	d	ano	c
31	9	F	ano	ano	ano	d	ano	c
32	8	M	ano	ano	ano	c	ano	b
33	8	F	ano	ano	ano	c	ano	b
34	8	F	ano	ano	ano	c	ano	b
35	8	M	ano	ano	ano	c	ano	c
36	9	M	ano	ne	ano	b	ano	b
37	9	M	ano	ne	ne	b	ano	b
38	9	F	ano	ano	ano	c	ano	c
39	9	M	ano	ano	ano	c	ano	b
40	9	M	ano	ano	ano	c	ano	c
41	8	F	ano	ano	ano	c	ano	c
42	8	M	ano	ano	ano	c	ano	b
43	8	M	ano	ano	ano	c	ano	b

Пříloha č. 3

ДОТАЗНИК pro Olgu X

Jak bys popsala základní školu, do které jsi po příjezdu do ČR nastoupila? V odpovědi se zaměř na to, jak na tebe působila atmosféra celé školy.

Школа была маленькая, приятная атмосфера, но находилась в ней и чувство дома непривычное. Главной вещью, все двери закрывались на ключ, как клетка.

Jak tě ze začátku vnímali učitelé? Pomáhali ti? Komunikovali s tebou?

Сначала мы с братом были для учителей новы, интересова. Учителя своим ружьем задавали организационные вопросы - как маме здесь жить и т.д. Но потом мы сделали маме квестиком все вопросы и ответы на мамин вопрос. Они нас просто игнорировали.

Jak se k tobě ze začátku chovali tví spolužáci?

Мы были для них как новая чуждая карточка - всем хотелось познакомиться, потом мажорно они поощряли нас поехать, но это скоро прошло. Их поведение удивило, они сидели над нами, обзвонили нас, были грубы. Мы не ввели друзей в школу.

Co pro tebe bylo nejtěžší při adaptaci v novém školním prostředí?

Языковой барьер и непонимание по программам. Нам дали понять, что мы в чужой стране, что маме не надо, а именно это и было самым трудным. И в школе не понимали, что они говорят, потому, как мы у них не знали, что они говорили. Мы были только детьми.

Kdybys měla popsat nejhezčí zážitek (případně zážitky) z dob navštěvování ZŠ, na co by sis vzpomněla?

Все позитивные воспоминания связаны только в моей школе, там все. Это прекрасно описать тогда, когда наши новые украинские нас защищали, когда нас много били.

Kdybys měla popsat nejhorší zážitek (případně zážitky) z dob navštěvování ZŠ, na co by sis vzpomněla?

Воспоминание в связи со первой школой. Одна раз была украинскими детьми, я пришла, родители плакали, пришла учительница, они ей что-то сказали, я ничего не понимала о себе неформально меня перед все класс и заставляла улыбаться. Девочка была на один раз. В школе Буковина.

Měnilo se chování tvých spolužáků vůči tobě v průběhu tvého navštěvování ZŠ (od nástupu až po ukončení základního vzdělání). Uveď, kdy (po jaké době) se ti podařilo získat opravdové kamarády či kamarádky?

Во второй школе; в котором мои украинцы через 4 месяца уже все было нормально. Другой мой мамин новый друг, через несколько дней с некоторыми я пришла до сих пор.